

ՀԱՅՏՈՒՆԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՌԻՒՆ ԵՐԱՌԱՆՔԻ ՀԱՅ ՊԱՏԻՐԳՈՒԹՅԱՆ
Ի. ԳՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1949

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կոնդակ Հայրապետական.	193
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Անխիել զգացմունք (Ա.).	197
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Ժամանակին հետ.	Ե. Վ. Յ. 201
— Խորհուրդ եւ ողջակեզ.	Գեորգի Եղիսիպոս 203
— Տեղումական Աղօթք (Յ).	Գր. Սրկ. Հ. ԳԱՆՈՒՍՏԵԱՆ 207
Ի ՊԵՏՍ ՔԱՐՈՋՉԱՑ	
— Քարոզչության արուեստի մասին.	Թրգմ. Թ. Ն. Գ. 211
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ	
— Մօրս.	Աղ. Արտի 214
— Կոմիտասի երգումը.	ԱՇՈՑ ԳՐԱՇԻ 215
ՀԻՆ ԵԶԵՐ	
— Տաղ Յարութեան Բրիտանի.	Հրատ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ 216
ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ	
— Ֆրանսական ճանապարհի երեք սիրերը.	Ամբաստան ՊԱՐԳԵՆԻ ՏԵՐ ԾՈՎԱՆՆԵՍԵԱՆ 217
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ	
— Աւագ վանք.	Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ 219
ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ	
— Հայերենի բարբառները.	ՊՐՈՑ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ 222
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ	
— Ամսօրեայ լուրեր.	224
— Ամավերջի հանդես՝ Ս. Քարգմանչաց Նախակրթարանի.	224
— Թեմական այցելութիւն՝ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր.	224

Բ Ա Ժ Ն Ե Գ Ի Ն

Սիոնի Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 10
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue Arménienne SION
Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

Printed in

JERUSALEM — PALESTINE

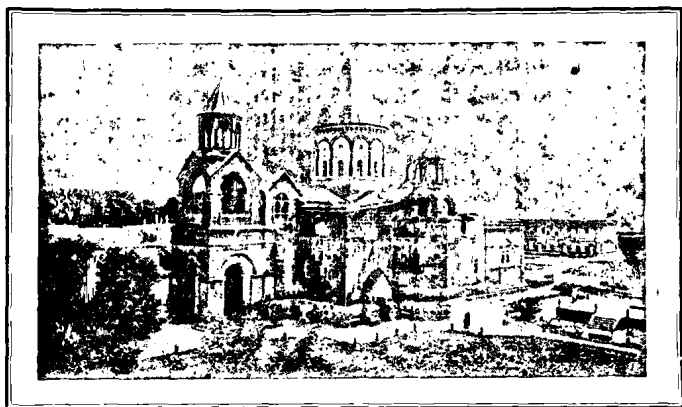
—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԳ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1949

≡ ՕԳՈՍՏՈՍ ≡

ԹԻՒ 8

ԿՈՆԴԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԳԷՈՐԳ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ՈՂՈՐՄՈՒԹՅԱՄԵՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԻ ԿԱՄՈՔ ԱԶԳՈՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՏԱՊԵՏ
ՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՀԱ-
ՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՄԵՏԱՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՅՐԱՐԱՅՆԱՆ ԱՌԱՔԵՂԱԿԱՆ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱՆԵՒ

Անսահման է եղել հալածանքների և աղետների շարանը, որ անընդ-
հաս անքիւ դարեր անարգարագաս պատմութիւնը մասնահանել է՝ Հայկազ-
եան տոնին :

Անյասակ է եղել դառն փորձութեան բաժակը, որ վիճակուել է Հա-
յաստանեայց Ազգային - Առաքելական Եկեղեցուն աստուածապարգել հիմնա-
դրութեան օրերից սկսած :

Անագորոյն են եղել անհաշիւ արհաւիրքները, որոնք անխնայ աւերածել են հայ ազգային հինաւուրց մեակոյթի սփռնչիլի զանօնքը եւ լուսաւորչանքին եկեղեցու նուիրակաւ սրբութիւնները:

Սակայն ալեհեր եւ դաժան պատմութիւնը անգոր հանդիսացաւ իսպառ գերեզմանել մեր բազմաշարչար թորգովեան Տոմը, բարոյապէս ուժաբեկել մեր ազգային առաքելական եկեղեցին եւ վախճանապէս աննեւացնել ոչնչացնել մեր ազգային մեակոյթի բազմաթիւ զանօնքը եւ կրօնական սրբութիւնները:

Հերոսածին Հայ Ազգը եւ իր հայրենասէր առաջնորդները, Հայաստանեայց եկեղեցին եւ իր ուխտապան կրօնաւորները, անողոք հալածանքների ու աղէտների ծանր օրերին անձնուէր պաշտպանն ու մխիթարիչ հրեւսակը հանդիսանալով բազմաշարչար հարազատների, քաջաբար վահանեցին եւ աչքուն պահակեցին հիաւսման զանօնքը հայրենի մեակոյթի եւ կրօնական Արքութեանց:

Նահասակուող Ազգիս եւ առաքելաւորն եկեղեցուս բազմադարեան սփռնչեղագործութիւնները եւ երջանկայեւասակ նախորդներս անմահ սրբազործութիւնները անսպառ ու կենարար աղբիւր հանդիսացան արիւթեան եւ առաքնութեան յետնորդ պատկաւորներին, որոնց թափած աղբիւր քրքնիլ եւ անսպառ տրեան զնով Արարատեան դաշտաւայրում խաւսխուեց ազատ ինքնօրէն հայկական ազգային Պետութիւնը, լոյսի, յոյսի եւ փրկութեան փարօք:

Սակայն, եղ՞ւղ, դեռ եւս չարագոյծ ամպեր են պատած Հայ Սփիւռքի երկնակամարին, որ անձկանօք տենչում է փրկութեան երանելի օրին, երբ արժանի պիտի լինի երջանիկ անգործութեան՝ Մայր Հայրենիքի ծոցում, հայրենի իշխանութեան հզօր բազուկի պաշտպանութեան ներքոյ եւ միածնաւջ Սուրբ Տաճարիս հովանուն արժանացած:

Խռովայնօք ճախարհը պէկոծում են ցրտաւունջ եւ մահաբեր քամիներ, որոնք լսմէն թաւ նորանոր պատուհասներ են բերում աշխարհացիս տարաբայտ հարազատներից:

Լուսաւորչանքին Մայր Աթոռը եւ համազգայնօրէն ընտելալ ալեգարղ Հայրապետը այսօր անհուն կսկիծով եւ վշտակցութեամբ են հետեւում այն նորահաս ողբերգութեան, որ պատեւազմական արհաւիրքների շնորհիւ վիճակուել է Պաղեստինի եւ ի մասնաւորի Սուրբ Տեղեաց հարազատներս եւ հոգեւոր եղբարց:

Մենք սարսափով ենք համակուած նաեւ ի տես այն վտանգի, որ սպառնում է Երուսաղէմի Պատրիարքարանում եւ վանքում պահուած ազգային պատմութեան ու մեակոյթին վերաբերեալ հազարաւոր հնագոյն ձեռագրերին եւ վաւերագրերին:

Սեֆ Բաթր, մենք նախատեսում ենք, որ ծանր փորձություններից այս դժգոհ ժամին Սուրբ Տեղեաց «հովանաւորի» պատմութեանը հազած եւ «բիւրոսնեայ բեռառներին» օգնութիւն պատրաստող տարածքէն զուտ դաւադիր ոյժերը կը փորձեն գայթակղեցնել Մեծ վասարախոս զաւակներին եւ յանդգնութիւն կ'ունենան պղծող ջրում ձուկ որսալ:

Մենք առկոչում ենք Սփիւռքի բոլոր հաւազասներէս եւ հոգեւոր քէ աշխարհիկ առաջնորդներին, — լինել արթուն եւ Երջանայեաց, իմաստուն եւ պաւսլիմի, դիմագրաւելու եւ խորքախնայելու մահաւաճեց վսանգը, որ անբուժելի լէճք է պատհաւելու հաւասացեալ զաւակներէս եւ Ազգային Եկեղեցուն:

Անարբերութեան չէլ մասնուած Մայր Աթոռը, որ առաւելագոյնն է անում եւ կ'անի սփոփելու իւր հոգը, քեթեւացնելու հաւազասների ցաւը եւ կասեցնելու իւր վերացնելու վսպմքը, եւ անխուսափելի կորստից ազատելու հոգեւոր-մեակութային գանձերը:

Մենք դիմել ենք յուր որ անկ է, որպէս զի տեղահանեալ զաւակներէս ու ազգային մեակոյթի եւ եկեղեցական Սրբութեանց իշխանացը ղխանգը կանխուի:

Մենք կոչ ենք անում Սփիւռքի համայն Հայութեան եւ ազգային-եկեղեցական հաստատութիւնների ղեկավարներին՝ բոլորանուէր անձնասուր լինել հաւազաս եղբարց ազատելու եւ փրկելու գործին: Երուսաղէմի Պատրիարքութեանը ապաւինած եւ Ս. Յակոբայ վանքում ծուարած, ձեռք բազմահազար տառապեալ եղբայրներն ու փոքրեր ծառայի են ողջ իայ ժողովրդի կարեկցութեան եւ օգնութեան: Նախ առաւելագոյնն անել սեփական-ազգային միջոցներով եւ ապա միայն օտարին դիմել: Օգնեցէ՛ք ձեռք սովորաւոր եւ օտարաւի եղբայրներին, որոնց աչքը յուսով լի դէպի հաւազասներն են դարձած:

Մենք կոչ ենք անում մասն հոգեւոր առաջնորդներին եւ ազգային գործիչներին՝ ծրարաջ անվճար փոխադրել ձեռագրերը եւ պատմական արժէքներ կայացնող վանքերը պահպանման համար առաւել ապահով մի այլ վայր: Դարերից ի վեր ժառանգութիւն մնացած այդ գանձերը, որպէս համազգային սրբութիւն-սեփականութիւն, պէ՛տք է անվթար պահպանուեն եւ հանուրի հոգածութեան առարկան հանդիսանան:

Մեզ քաջ յայտնի է, որ Հռոմէական Եկեղեցին՝ Վատիկանը յաւակնութիւն ունի Սուրբ Տեղեաց խնամակալի եւ հովանաւորի մեծաւորիք իր ձեռքը վերցնելու, արհամարհելով այդ եկեղեցիների դարեւոր սրբագործուած նուիրակները:

Մենք, որպէս Հայաստանեայց Ազգային-Առաքելական Եկեղեցու ընդհանրական Կրօնապետ-Ազգապետ, առաքելահիմն եւ ուղղափառ եկեղեցու առաջ խղճի ուխտ ենք արել անվթար ու անձնութեամբ պահպանել մեր ազգային-կրօնական բազմազարեան սրբազան իրաւունքները Աւետեաց երկրում,

նեղեցելով մեռ առաքինազարդ նախորդներին, որոնք զարեւ շարունակ անձնատաք լալայաբել են աշխարհահզօր Հոշմի եւ Բիւզանդիոնի ոսնձգութիւններէ զէմ, ի փառս եւ ի պատիւ հայրենի սրբութեանց:

Մենք չենք վառանում հաւատալ, որ հաւատացեալ հօսս եւ ուխտապան կրօնապետները, ի պահանջել հարկին, կորովի կը պաշտպանեն օտար, աշխարհիկ թէ հոգեւոր, իշխանաւորների ոսնձգութիւններից ազգային եկեղեցու եւ ընդհանրական Մայր Աթոռի սրբանուէր իրաւունքները:

Մենք լիաշոյս ենք, որ առանձնապէս Մեր հոգեւոր եղբայր՝ Աստուածորդու նրբագործութեանց եւ հրաւագործութեանց նուիրական վայրերի հայ կրօնապետի, Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքը, եղբայրակցութեամբ բազմալատասակ եւ յոյժ ուխտապան Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Կաթողիկոսի, անձնութեամբ առանձնապէս պաշտպան կը կանգնեն Հայ եկեղեցու եւ Պատրիարքութեան իրաւունքները:

Պաշտպանութիւն եւ ազատութիւն աղէտեալ հարազատներս՝ անձնուէր նկատութեամբ համօրէն ազգայինց եւ պաշտպանութեամբ արդարախօս իշխանութեանց:

Անվթար պաշտպանութիւն ազգային մեակոյթի, զանձների եւ կրօնական սրբութեանց, ի մխթարութիւն եւ յերշակոյթիւն համայն Հայութեան, Հայ Հայրենեանց եւ զալիք սերնդոց:

Օրհնութեամբ Ամենակարողին, օգնութեամբ արդարադատ կառավարութեանց, իմաստութեամբ ազգային Առաջնորդաց եւ կորովի միաբանութեամբ համայն Ազգիս բոլր անցնի դառնաւունջ փորձութեանց բաժակը Հայրենիքիս, Ազգիս եւ եկեղեցուս զիսից:

ԱՆՍՏՐԱԿՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ - ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅԵ ՀԱՅՈՒՆ

ԳԷՈՐԳ Զ.

ՏԵՐԱՆ Կոնդակի ի Ե-ն Դեկտեմբերի

1948 թիւ Գրչական եւ ի Տաճարիս

ԱՄԵՆԱՅԵ ՀԱՅՈՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ**ԱՆԽԻՂՃ ԶԳԱՑՍՈՒՆՔ****Ա.**

«Լուրջ Ախտանշաններ» Խմբագրականներու շարքով մը, Սիոն իր անցեալ չորս թիւերուն մէջ, կարգ մը մատնանշումներ և դատումներ ըրած էր մեր ժողովուրդի կրօնական, բարոյական և ընկերային ըմբռնումներու և արտայայտութիւններու շուրջ: Այդ մատնանշումներու կարգին, անդրադառնալով մեր մամուլին մէջ յաճախ արտայայտուած խել մը անհեթեթութիւններուն, լրագրային պայքար կամ քննադատութիւն անունին տակ, մեր ցաւն ու զգուանքը յայտնած էինք կիլիկիոյ մեծանուն գահակալին նկատմամբ եղած անպատկառ արտայայտութիւններուն և վերագրումներուն համար, արդիւնք՝ կրթութեան պակասի և զուեհիկ ու զձուձ կիրքերու, մեր մամուլի կարգ մը անպատասխանատու գրիչներու կողմէն:

Ինքը զոյ, սիրտը զոյ, կ'ըսէ մեր հոգեբան ժողովուրդը, «Արեւելք» զայրապնած ու փրփրերախ, «Ետիս կորիւր սատանայ» «Եւ դուք արարիք տուն Հօր իմոյ...» խմբագրականներով անգամ մը ևս կը բանայ իր մաքին ճոխ մթերանոցը, և խել մը անյարիւր արտայայտութիւններով, զձուձ ու զաղտազողի ակնարկութիւններով, կը ջանայ ըսել բաներ հայ եկեղեցականութեան հասցէին, որոնք միայն «Արեւելք»ի խմբագրի մաքին պատկերը կը վերբերեն:

«Արեւելք», իր յիշեալ խմբագրականներուն մէջ, հրէշներու հետ կը համեմատէ հայ եկեղեցականները, և այս վերջինները աւելի առեւելի կը գտնէ: Կը մեղադրէ հայ ժողովուրդը անոնց նկատմամբ ունեցած իր յարգալից վերաբերմունքին և հանդուրժողութեանը համար: Թէ մութ և սև ուժեր կը վարեն հայ եկեղեցականութիւնը, Անթիլիասէն երուսաղէմ, ծրագրուած շարժումով մը, Տակաւին անոնց մեծ մասը ըստ «Արեւելք»ի «անբասիր» խմբագրին, իրենց պորտը բուծելու և կամ դիւրք շինելու համար սքեմ կը կրեն և թէ հայ ժողովուրդը շատ ներդաժիտ եղած է անոնց նկատմամբ, որոնք վանքին խցիկները և եկեղեցական ասպարէզը իրենց շահատակութեանց ասպարէզ են ընտրած: Եւ կը յաւելու թէ մենք՝ դեռ նոր պիտի սկսինք մատնանշել այն չլուրջ ախտանշանները որոնց ենթակայ է հայ հոգեւորականութիւնը:

Սակայն «Արեւելք»ն ու մանաւանդ իր «անխոցելի» խմբագիրը գիտեն թէ հայ եկեղեցականութիւնը այդպէս ներկայացնել ուզելուն իրենց տարիներու *idée fixe*, այլևս միայն իրենց կը պատկանի: Հայ եկեղեցականութեան նկատմամբ զգացուած նախանձախնդրութիւնը չէ, նորէն կ'ըսենք, պատճառը իրենց նման պարսաւագրին և գիրբուն, անոնք ոչ մէկ ատեն իրենց դերին գիտակցութիւն և քաջութիւն ունեցողներուն կ'ընծայեն համակրանքը: Սովոր

են հիանալու միայն իրենց իր գործիք ծառայողներուն վրայ, եթէ գտնեն նման վատառողիներ Տիրոջ այգիին մէջէն, և անոնց երբեմն տկար սրունդներէն՝ սրինգ, և պարապ գանկերէն թմրուկ շինելու, անոնցմով երգելու համար իբր թէ հայ եկեղեցականութեան փառքը: Ողբամ զգեզ հայ լրագրութիւն, ինչ թշուառամիտներու է մնացեր ասպարէզը մեր արժէքներն ու բարքերը վերբերելու և սեւեռելու համար:

Հայ հոգեւորականութեան մէջ գայթակղութիւն և յոռի կողմեր միայն տեսնելու տրտում, ցաւառիթ այս ախորժակները կը բխին հոգեբանութենէ մը և անոր անդրադարձ իրողութիւններէ, այս մասին յետոյ: Կը զարմանանք, իւրապէս, որ «Արեւելք», հանրային այս օրկանը, մեղաակցօրէն կը զիջի որ իր այսահար խմբագիրը, իր տէրերուն աւելի լաւ ծառայելու թշուառամտութեամբ, թոյլ փայ ինքզինքին այսկերպ ըսելու բաներ՝ զոհողութեան սեմպոյ հանդիսացող մեր եկեղեցւոյ և եկեղեցականութեան մասին, որոնք միայն թաւք մը պիտի սիրէր ըսել:

Ո՛չ Պ. Խմբագիր, հայ եկեղեցականութիւնը հրէշներէ և պորտաբոյծներէ չէ բաղկացած, իսկ եթէ ձեր հիւանդագին ու մահամեծ բարոյականութեան առջև, անոնք այդպէս կ'երեւին, ինչպէս մեր ժողովուրդը կը հաւատայ որ չար ու զգուելի մահամեծ հիւանդներու աչքին հրեշտակները սասանաներու կը փոխուին, ատիկա միայն ձեզի յատուկ մտառեալութիւն մը պէտք է եղած ըլլայ: Մուծ ու սև ուժերուն գործիք եղողներուն գործը դիւրին չի ծածկուիր Աստուծոյ այս արդար արեւին տակ և շուտով կը յայտնուի:

Իսկ Երուսաղէմի Աթոռին և անոր ներկայացուցիչներուն և պահապաններուն դերը այնպէս եղած չէ, ինչպէս կը սիրէք մտածել և ներկայացնել ձեր ժանգոտած հոգիի «մթնոլորտէն»:

Հայ Երուսաղէմի զինուորեալ Միաբանութեան գործը, վաղնական օրերէն սկսեալ՝ առարկայ եղած է միշտ հայ ժողովուրդի սիրոյն և անխառն մեծարանքին, որուն բուն կոչումն է եղած Սուրբ Երկրին մէջ Հայ եկեղեցւոյ և ժողովուրդի իրաւունքը եզոյ սրբավայրերու և ազգապատկան իրաւունքներու պաշտպանութեան գործը, միջազգային քրիստոնէութեան այս ոստանին մէջ: Այս է պատճառ անտարակոյս որ զաղթաշխարհի կէս միլիոնը անցնող զանգուածներու սրտին ինչպէս մտքին մէջ, Հայ Երուսաղէմը պահած է ու կը շարունակէ պահել իր տարօրէն ամուր կշիռը, մնալով մեր հանրային կազմակերպութեանց մէջ ամենէն նուիրական և կենդանի կռուաններէն մէկը: Երուսաղէմի Միաբանութիւնը այս վերջի քսանհինգամեակի շրջանին, տուաւ իր լաւագոյն արամադրութեանց եւ փափաքներուն հաւաստիքը: Շնորհիւ ձեր չհաւանած այդ նոր սերունդին, ժանքին տնտեսական գործը տասնապատկուած է այսօր իր արդիւնքին մէջ: Կրթական աշխատանքները վանքէն ներս և մեր ժողովուրդին նկատմամբ տարուէ տարի կը պահեն նոյն համեմատութիւնը: Հազառակ Պաղեստինի զուգադիպող տարիներու դժնդակ պայմաններուն, անայլալ շարունակուած է մեր կրօնական գործը, չէ չիլած ոչ մին այն կանթեղներէն՝ զորս մեր երջանիկ նախնաց շերմեռանդութիւնը վառած ու դրած է Տնօրինական Սրբատեղեաց մեր իրաւունքներուն վերեւ, և որոնց հսկող ու լուսարար կը կենայ Սրբոց Յակոբեանց զինուորեալ Միաբանութիւնը:

Իսկ Պաղեստինի այս աղէտի միջոցին, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը, իր Սրբազան Գահակալէն սկսեալ մինչև յետին միաբանը, անսասան կեցան իրենց պարտականութեանց գիծերուն վրայ, հովանաւորելով, հերքելով, կաշկով, սփռելով և սնուցանելով վաճառականութեամբ Նրուսաղէմի բովանդակ հայ հասարակութիւնը մէկ կողմէն, ու հսկելով մեր Սուրբ Տեղեաց իրաւանց միւս կողմէն։ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը ոչ միայն ինքզինքը, այլ նաև իր բոլոր շէնքերը և վարդապետներու անձնական սենեակներն անգամ բացաւ հայ ժողովուրդին առջև, անոնց տառապանքին սատար հանդիսանալու համար։ Եւ այն օրերուն երբ կարկուտի պէս ռումբեր կը թափէին քաղաքին վրայ, և ոչ ոք կը համարձակէր իր թաքստոցէն զլուրը դուրս հանել իր ընտանիքին օրապահիլը անգամ հայթայթելու, երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանը Ս. Յարութիւն և Աստուածամայր կ'իջնէր 2-3 քիլոմէթր քալելով վտանգին մէջէն և ռումբերու տակ, հանապազօրեայ պաշտամունքին ի խնդիր, և Ս. Տեղեաց ի պաշտպանութիւն։

Ահա թէ ի՞նչ կ'ընէ, և ի հարկին զիտէ ընել Ս. Յակոբեանց զինուորեալ Միաբանութիւնը, և ոչ թէ իր խուցերուն մէջ «Սերեւելք» ի խմբադրին աղտոտ միտքին շարժապատկերը պարելու համար։

Այս աղէտալի օրերուն մէջն անգամ, երբ դուք Պ. Խմբագիր ձեր պորտը պարարելու համար ամենատրտում դերերն յանձն առած էք, Հայ Նրուսաղէմի վարդապետը իր բերնին պատառը կը բաժնէ իր ժողովուրդին հետ, որուն աւնունով կը խօսիք, և որուն պատկանելու հազիւ թէ իրաւունքը կրնաք ունենալ։ Տակաւին իր եկեղեցիները դպրոցներու վերածած՝ կը մտածէ այն երիտասարդ սերունդին, որուն կոչ կ'ընէք անվաւեր զօրապետի ձեր կայքէն, որ ուսթօթուէ հայ եկեղեցականութեան նկատմամբ։ Որքան ապականած պէտք է ըլլալ, չտեսնելու համար այս բոլորը։

Մուսթ և սև ուժեր բնաւ չեն վարած հայ եկեղեցականութիւնը, Անթիլիասէն։ Երուսաղէմ, այլ անմիտ ճպտեւներ միայն տարիներէ ի վեր անմտօրէն բարբառնչել զիտեն այդ զոյգ Հաստատութիւններու նկատմամբ։ Երուսաղէմի վանքին պատուրը շատ ամուր եւն օրերի խմբագիր, և իբրև լացի պատ ծառայած են ու պիտի ծառայեն բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց անզօր սպաքները փորձել ուզած են անոր անխախտելի պարիսպներուն։ Այժմ կարգը ձերն է, դուք ալ ընդդէմ խթանին փորձեցէք ձեր աքացին, ապա զինամթափ եկէք լալու ձեր անկարող սրտատուքիւնը ձեզի պէսներուն իբր լացի պատ ծառայող Սրբոց Յակոբեանց վանքի ամուր պարիսպներուն տակ։ Այս է եղած ճակատագիրը բոլոր անվաւեր ասպետներուն։

Յետոյ կեղծ է ձեր, ինչպէս ըսինք, օրդողումի այդ ճարտարամտութիւնը, դուք չէք հաւատար ձեր հոգիի պարկեշտ կողմէն, թէ այդ է հայ եկեղեցականութեան վիճակը։ Եթէ այդ եղած ըլլար ձեր համոզումը, ոչ թէ խաչակրութիւն պիտի քարոզէիք իր դէմ, այլ պիտի սպառէիք ձեր բոլոր միջոցները, ձեր մէջ ունենալու և ձեր սայլերուն լծելու համար զանոնք։ Վասնզի ո՞վ աւելի քան ապականած հոգեւորականութիւնը պիտի կրնար ըլլալ կնրպլնկալ և նպատակայարմար գործիքը այս կսմ այն շահագործման։

Տակաւին «Երբ ձուկը զլուխէն է հոտած» ձեր ծանծաղամիտ և դէպ-

քերը միայն ձեր ակնոցներէն դիտելու տրտում մտայնութեամբ կը յանդգնիք վերագրել բաներ Հայ եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը ներկայացնող մեծու-
թիւններու հասցէին, որոնք ճիշդ եղած պիտի ըլլային՝ եթէ ճիշդ եղած ըլլային:

Հայ հոգեւորականներու մօտ չէ խախտած հաւատքը, հակառակ որ դուք այդ ձեւը կուտաք ձեր տրտունջին: Հայ եկեղեցականութեան հետ ձեր ունե-
ցած խնդիրը հաւատքի և կրօնքի հարց չէ երբեք. այլ որովհետև դուք քաջ
խելամտած էք որ անոր կազմին գրեթէ բոլոր տարրերը, իննսունեկին առ հա-
րիւր, սկսեալ Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Հայրապետէն մինչև վերջին նորըն-
ծան, ամէնքն ալ անհամախոհ և անհամամիտ են ձեր մտայնութեան և ընթաց-
քին: Ատոր համար իրիզ չէք ընել դիմելու ամենէն անարգ միջոցին, հանրային
զգացման առջև անվարկելու համար զանոնք, ցեխոտելով հայ եկեղեցականու-
թիւնը այնպիսի կեղտով մը՝ որ երբեք գոյութիւն չէ ունեցած: Հայ եկեղեցին
և եկեղեցականութիւնը եթէ իր դերին մէջ չէ եղած, ատիկա իր կրաւորական
հանդուրժողութիւնն է, դժբախտաբար, ձեր ազգային կեանքի ընթացքն ու
նկարագիրը խանգարողներու նկատմամբ:

Հակառակ տարիներու յամառ մեղադրանքին չէ հաստատուած տակա-
ւին թէ Ամենայն Հայոց Հայրապետը իրապէս կը գործէ՝ նուաճող խստու-
թեանց տակ: Իսկ սփիւռքի հայ հոգեւորականութիւնը, հնազանդելով իր զե-
րազոյն Պետին, կը կատարէ պարզապէս սիրոյ և կարգապահութեան, խղճի և
օրէնքի պարտականութիւն մը, և կը կատարէ զայն գիտակցօրէն, համոզուած
թէ ինչ որ կ'աւանդուի իրեն իբրև հրաման Հայրապետական՝ ամէն մասամբ
համաձայն է հոգեւոր և ազգային կարիքներուն ի սփիւռս աշխարհի ցրուած
հայութեան. և ոչ թէ «խախտած հաւատքի», ինչպէս այնքան կեղծապարիշա
մտայնութեամբ դիտէ զառանցել «Արեւելք»ի խմբագիրը:

Բայց, ըստ մեզ, հայ եկեղեցականին հաւատքը այն ատեն միայն պիտի
խախտէր, երբ մոռնալով իր կոչումը՝ իր համոզումները ստորագասէր կիրք և
մաղձ փրփրող նկատումներու, ինչպէս անհեռառես միտքերու և անհաւասա-
րակշիռ կամքերու տարուբերումներուն: Սակայն հայ եկեղեցականութիւնը ընա-
պիտի չընէ այդ բանը, պիտի չենթարկուի ոչ մէկ հոսանքի ուղղեցութեանը,
ո՛չ մէկի կիրքին և ո՛չ միւսի մաղձին. իր ջանքը պիտի ըլլայ ծառայել իր ժո-
ղովորդին, և հաւատարիմ միշտ իշխանութեանց, «տալ զկայսերն՝ կայսեր, և
զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ»: Ու ձեր ժողովուրդին համար ազգային գիտակցու-
թեան ամենէն փառաւոր շրջաններէն մին պիտի սկսի այն վայրկեանին՝ երբ
զխոնայ իր կրօնքին ու կրթութեան գործի շրջանակէն դուրս թողուլ զանոնք
որ «չ առաջինին հաւատքը ունին և ոչ երկրորդին անխառն ըմբռնումը»:

Առ այժմ այսքան: ՝

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՃԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

«Ան եմ լոյս աշխարհի»
(904Է. Ը. 12)

Յատկանշական բաներ կան, որոնք իրենց մէջ կը խտացնեն զանոնք գործածողի ոգին: Փխնալու համար նկարագիրը մարդու մը կամ հեղինակի մը, կը բաւէ գիտնալ թէ ի՞նչ կարգի բառերու հետ ընթանումներն ունի ան: Վէոյս բառը բւերեղն է Աւետարանին, որ իր մէջ կը խտացնէ նկարագիրն ու հոգին զայն կիրարկողին: Եթէ Յիսուս ոչինչ ըսէր մեզի իր մէջ, սին, պիտի բաւէր այս պարզ, բայց յատկանշական նախադասութիւնը. «Ան եմ լոյս աշխարհի», որակելու զինքն իր ամբողջ նկարագրին, ոյժին և առաքելութեանը մէջ:

Լոյս բառը մեր միտքը կը տանի քույրական զանգան երեւոյթներուն, արեւածագին՝ որ երկինքը կը լեցնէ լոյսով և ոսկիով, ջուրերու աղամանդին՝ կէսօրուան արեւուն ներքեւ, վերջալոյսին՝ որ խորհրդագագած խորանի մը կը վերածէ արեւմուտքը: Առանց արեւուն, այսինքն լոյսին, անհրաժեշտ է քննութիւնը, անձեւ՝ և անկերպարան է աշխարհը, արեւու լոյսին շնորհիւ ան կը վերածուի իր իրական իմաստին: Միւս կողմէն սակայն առանց աշխարհի՝ արեւը չունի ինքնին այն կարեւորութիւնը զոր ան կը ստանայ յարաբերաբար երկրին: Արեւն է սակայն որ կիսնք, շարժում և իմաստ կը պարգեւէ երկրին: Լոյսին՝ և ոչ թէ խաւարին մէջ է որ երկիրը կը ստանայ իր իրականութիւնը: «Ան եմ լոյս աշխարհի»՝ կ'ըսէ Յիսուս, այս հաստատումը յարաբերաբար մարդկութեան, քաղմաթիւ նշանակութիւններ կրնայ հազնիլ, սակայն բոլոր կարելի բաղատութիւններէն աւելի, ան կը նշանակէ թէ մարդուն կարելի հաւրատութիւնն ու անձութիւնը աստուածայինով է միայն պայմանաւոր:

Յիսուս անպատմելիօրէն մեծ է իր փառքին և ոյժին մէջ, բայց փառքը զոր Ան ունի յարաբերաբար մարդկութեան, կը կազմէ իր կարելիութիւնը, իր յայտնութիւնը:

Ինչպէս որ բնութեան մէջ արեւը չէր ստեղծեր երկիրը, այլ կը դառնէր դայն ու անոր կուտար նկարագիր, շարժում և գեղեցկութիւն, այնպէս ալ Յիսուս կը գտնէ հոգիները իրենց սովորականութեանց մէջ, և անոնց կուտայ շարժում, ոյժ և կատարելութիւն: Մեծութիւնները որոնք մարդկային պատմութեան մէջ իրենց ազնիւ և գեղեցիկ դերը կը կատարեն, հրացումի տառաջնորդելով սերունդները, իրենց լոյսը կ'առնեն աստուածային այս աղբրէն: Մարգարէներ, առաքելներ, օրէնսդիրներ, աստվորդներ և մեծ անձնաւորութիւններ, որոնք կը հարստացնեն աշխարհը և կ'առաջնորդեն սերունդները իրենց նպատակին, աստուածային այս մեծ արեւէն չուսաւորուած և ուժաւորուած մարդիկ են անտարակոյս:

Մուկը իրքեւն ու Աւետարանը շատ աւելի հասկնալի կերպով մը կը յայտնաբերեն այս իրողութիւնը: Յիսուս փրկութիւն և կատարելութիւն կը բերէ մարդկութեան: Ան մարդուն կը բերէ կարելի մարդկութիւնը. առանց աստուածային այս կողմին և հասկացողութեան, ոչ ճշարտեալ եղբայրութիւն, ոչ սէր, ոչ ալ կատարեալ հայրութիւն կրնայ ըմբռնուիլ և գոյութիւն ունենալ: Մարդը Աստուծոյ որդին է, և Աստուծոյ կ'երթայ, բովանդակ ստեղծագործութիւնը կը խլրտի, կը շարժի ու կը յառաջանայ զէպի Աստուած, զէպի հաստաբելութիւն, զէպի լոյս, որուն իրական և անսուտ խոստումն է Յիսուս:

Աւետարանը կ'ընդունի խորհրդագար ու բարձր ճակատագիրը մարդուն, ինչպէս նաեւ մարդէն՝ անդին այն մեծ կարելիութիւնը որուն մարդկութիւնը ճակատագրուած է երթալու: Այնպէս անհրաժեշտ լոյսով Մարդեղութեան խորհուրդը: Աւետարանի ճշմարտութեան համաձայն է թէ Ապտուած մարդացաւ որպէսզի մարդը աստուածանայ, այսինքն հազնիլ իր իրական մարդկութիւնը և աստուածանայ: Աստուծոյ որդին Մայրոջ, որդի ալ է նոյն առնեւ և փոխադարձաբար: Ան որ զը հաւատայ այս աքանջելի իրականութեան՝ իրագործուած պատմութեան մէջ, որուն խորհրդաւոր փաստաթուղթն է Աւետարանը, չի զատառար հետեւաբար այն գեղեցիկ խորհուրդին. համար, որուն մէջէն կը քալեն մարդն ու Աս-

տուած, երբեմն միասին ու երբեմն զիրար կանչելով: Պիտի գայ օրը երբ բոլոր խորհրդաւոր քողերը պիտի բացուին, բոլոր անկախելիութիւնները կարելի պիտի դառնան, աստուածային ըլլալու սահմանուած մարդուն համար: Երեսուսին մէջ միայն մարդուն խորտակուած կարելիութիւնները կը միանան, ցրուած ձայները կը ներգաշնակուին, և ապագային հորիզոնը կը բացուի ու կը պարզուի: Այսու կը մեկնուի այն մեծ իրողութիւնը թէ մարդկային հոգին իր մէջ ունի բարձրագոյն կարելիութիւնները և Երեսուսին գործը ուրիշ բան չէ բայց կող ընելու անոնց և իրացնելու գանոնք իրենց այդ կարելիութեանց մէջ:

Մեզի համար դժուար պիտի ըլլայ հասկնալու Աւետարանի ու եկեղեցին, տառացի այս մեծ ճշմարտութեան: Այլապէս Քրիստոնէական եկեղեցին ուրիշ բան չէ՝ բայց խոստում մը, մարդաբէութիւն մը և պատկեր մը ապագայ իրագործումներուն:

Ոչ մէկ իմաստասէր երբեք կրցաւ ըզգալ և մտածել թէ մարդը Աստուծոյ որդին է, հետացած օր մը իրմէն և սակայն իրեն միտնալու սահմանուած: Ոչ մէկ իմաստասէր իր ընկերային և բնագանցական մտածումներով կրցաւ հաւասարել Աւետարանի Անառակ Որդիի առակի իմաստասիրութեան: Այդ առակը պատմութիւնն է մարդկային կեանքին և իր գործունէութեան կերպին, բովանդակելով իր մէջ մեկնութիւնը անցեալին և խոստումը ապագային:

Եղբոր չէ որ ըսուած է թէ Անառակին առակը ինքնին աւետարան մըն է Աւետարանին մէջ: Անիկա սկիզբն ու վերջն է աշխարհի և Աստուծոյ փոխյարաբերութեան: Մարդկութիւնը մեղքէ մեղք, տառապանքէ տառապանք միայն կրնայ ճանչնալ ինքզինքը իր ապագային՝ Աստուծոյ երթալու ճամբուն վրայ: Որպէսզի կարենայ ինքզինքը գտնել՝ պէտք է նախ կորսնցնան ինքզինքը, այս է խորիմաց և բարձրագոյն կեանքին (ու քրիստոնէութեան) պատգամը: Եւ սակայն անոնք միայն կըրնան ինքզինքնին գտնել, ինքզինքնին կորսնցնելէն վերջ, երբ կրնան վերադառնալ Աստուծոյ լոյսին և շարունակել իրենց ճամբան: այդ լոյսին ընդմէջէն:

Աւետարանին համար հաճոյքները խո-

տիլի են ոչ թէ որովհետեւ հաճոյք են, այլ որովհետեւ անոնք կը կասեցնեն զմեզ մեր յառաջդիմութեան ճամբուն վրայ: Տառապանքը կը դիւրացնէ մեր անջատումը աշխարհի յոռի ապրումներէն, և մեզի գլուխը կեանքէն ու բարձրագոյն լոյսին առաջնորդելու առիթը կը հանդիսանայ: Որովհետեւ կեանքը կեցած իրողութիւն մը չէ, այլ ստեղծագործող խելութիւն մը: Միշտ ինքզինք գերազանցող, աստիճանաբար աւելի վեր մակարդակներու արժէքներ իրագործող: Տառապանքը ճամբան է այդ իրագործումներուն:

Մարգեր կան որոնք ծանծաղ նկարագիր ունին, ուրիշներ՝ օժտուած բաւելի խոր ընդլայնում: այս վերջինները մարդեր են որոնք կը զգան թէ իրենց որդի Աստուծոյ են և ունին այն բարձրագոյն շնորհներն ու ներշնչումները, որոնք Աստուծոյ կը պատկանին: Մեծ են անոնք՝ որոնք գիտեն թէ իրենց բարձրագոյն փորձառութիւնները ճշմարիտ փորձառութիւններ են, որոնք կը հպին բարձրագոյն իրագործումներու, վսեմ տեսիլներու, և նշաններ են մարդկային նկարագրի և բնութեան բարձրագոյն կարելիութեանց:

Ու մենք երբեք պիտի չկրնանք զգալ ողբերգութիւնն ու սարսափը մեղքին, եթէ չզգանք փառքը մարդկային բարձրագոյն խորհուրդին և ապագայ կարելիութեանց: «Ես եմ լոյս աշխարհի» կ'ըսէ մեր Տէրը, և այդ լոյսին մէջէն միայն մեզի համար կարելի է տեսնել ինչպէս կատարելութեան, այնպէս ալ կորստեան ճանապարհը:

Կեանքի նպատակը, օսկայն, մեծագոյն առեղծուածն է, գիտնալ զայն իրագործելու միջոցը, այսինքն կարենալ քալել Երեսուսի լոյսին մէջ, յաջողութեան և կատարելութեան կէտէն: Մեզմէ շատ քիչնք ընդունակ են դիտակցելու այդ իրողութեան, Պօղոս Առաքեալին հետ կարենալ ըսելու «Ես այնպէս ընթանամ, ոչ որ պէս աներեւոյթս, այնպէս մրցիմ, որպէս ո՛չ թէ զհոգիս ինչ կործնելով»:

Երեսուսի լոյսը որոնելու տենչը մարդուն բարձրագոյն կարելիութիւնն է, անոր բնութեան ազնուագոյն մարը: Գերագոյն լոյսը Աստուածն է:

ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՒ ՈՂՋԱԿԷՋ

Պորհրդանշանը նշանակալից առարկայի մը պատկերն է, որ կ'օգնէ երկրպագող հոգւոյն հասկնալու հոգեւոյ իրողութիւնն. ներս իսկ խորհուրդը ներքին և հոգեկան շնորհքի արտաքին տեսանկիլի նշանն է, նշանակալից արարք մը, աշխարհային բաներու մասնաւոր կիրառութիւն մը որ աւանդէ կուտայ յաւիտենական արժէք և այսպէսով կը մարմնաւորէ և կը փոխանցէ հոգեկան իրողութեան: Բոլոր խորհուրդներ խորհրդանշանական կերպեր և ձեւեր կը գործածեն:

Աստուածպաշտութեան մէջ խորհրդանշանները բան մը կը ներկայացնեն և կը թելադրեն, միջնդեռ խորհուրդնի կը կիրարկուին: խորհուրդները Աստուծոյ եւ մարդուն միջեւ հաղորդակցութիւն մը կը հաստատեն, այս հաղորդակցութիւնը աւելի հզօր և ազդեցիկ է քան փառաւորագոյն խորհրդանշանը: Այս հաղորդութիւնը կը կատարուի նշաններու միջոցաւ: Այս նշանները սրբաբան իրեր են որոնք ո՛չ միայն հոգեւոր իմաստ մը ունին այլ կը փոխանցեն հոգեւոր հարստութիւն, շնորհք և օրհնութիւն ամէն անոնց որոնք երկրազածութեամբ անոնց կը մօտենան և զանոնք կ'ընդունին: Այսպէս խորհրդականութիւնը մեզ կը յայտնէ զԱստուած Գերնականը՝ որ միշտ կը գործէ և զմեզ կը գտնէ բնականին միջոցաւ:

Կրօնք մը որ իրմէ կը վտարէ խորհուրդները չի կրնար զԱստուած ժողովրդէրեան մերձեցնել, այլ ընդհակառակը կը հեռացնէ զայն մեղացնելով պաշտօնէրեան զգացումը Անոր հանդէպ: խորհուրդներու միջոցաւ զգացականէն զերգոգացականը կը վերթենք. կ'ըմբռնենք միասիւք իրողութիւններ որոնք զգացական աշխարհի մէջ են և զմեզ կ'առաջնորդեն Անդհականին: Որովհետեւ մահականացու ենք զԱստուած կ'ըմբռնենք և կը հաղորդակցինք անոր հետ տեսանելի իրերով որոնք մեր միտքը աւելի յարմարցուած է: Իրենք իրեններէն իրեն կը մատուցանենք — «Եւ զքոյս ի քոյոց քեզ մատուցանեմք»: Անորագոյն նպատակը աստուած պաշտութեան մարդուն

և Աստուծոյ իրար մերձեցումն է, և այս խորհուրդներու միջոցաւ կ'իրագործուի: խորհուրդներ Աստուծոյ ներգոյնութիւնն ու անդրագունութիւնը կը հոգեկեն. անոնք արարիչ և արարած իրար միացնող կառավարչն են: Անոնցմով արարածի և Արարիչի աններդաշնակութիւնը կը վերածայ, քանզի Յաւիտենական կատարելութիւնը միջոցի և ժամանակի մէջ կը թափանցէ:

Մարմնացեալ Բանը միջոցի և ժամանակի մէջ կը յայտնէ զԱստուած և Նա ինքն է ամենէն մեծ խորհուրդը. տեսանելի պատկերը Գաւիտենական Աստուծոյ էութեան և միջնորդը: Անոր և մարդոց միջև: Եկեղեցին Բանին խորհրդաւոր մարմինն է. Անոր շարունակական ներկայութեան օրհնութիւնը: Եկեղեցւոյ հեղինակութենէն կը բխի բոլոր խորհուրդները, անկէ կը ստանան իրենց աստուածային շնորհքն ու զօրութիւնը: Ուստի Եկեղեցիէն դուրս խորհուրդ գոյութիւն չունի:

ՊԱՏԱՐԱՐԿ ԿԱՄ ԶՈՆ՝

Աստուածպաշտութիւնը՝ ինչպէս բնութեցաւ, մարդ արարածին զէպի Աստուած վերթեմքն առարարութիւնն է, որ Զոնով կը բացատրուի: Զոնը կը յայտնաբերէ և կը յատկանշէ յարաբերութիւն Աստուծոյ հետ: Մարդ երբ գիտակցութեան գայ և ըմբռնէ իւր արարած լինելը երկրազածութեան և կախումի զգացում մը կը զարթնուի իր մէջ: Նա կը բաղձայ բան մը մատուցանել, նուիրել անտեսանելի գերագոյն ոյժին: Այսպէս զոնը անմիջական պատճառն է երկրազի, անձկութեան, յանցանքի, հաշտութեան, զգրիւի. այս կերպով մարդկային հոգին կը փնտռէ հաղորդակցութիւն Աստուծոյ հետ: Զոնը ազատակամ մտադրում մըն է, խնարհ նուիրում մը արարածին կողմէ իւր Արարչին:

Առանց զոնի կամ պատարագի աստուածպաշտութիւնը կրօնական յուզումնականութեան մը կը վերածուի: «Հոգեւոր» զոն՝ առանց շաղփելի առարկայի՝ անիրական է մարդկային կեանքի մէջ, Քանզի մարդ միայն հոգի չէ, այլ ունի տեսանելի մարմին: մարդ կը զգայ պէտքը իր ներքին հոգեկան նուիրումը արտաքին ծիսական տարակալով մը խորհրդանշելու: Մարդ իր

հնազանդութիւնը արտայայտելու համար Աստուծոյ հանդէպ՝ նուէր մը կուտայ Անոր: Մանչ մը փոքր նուէր մը կը մատուցանէ Իւր ծնողաց, ա՛յ թէ անոր համար որ արժէքաւոր բան մը ունի տալու այլ որովհետեւ ամենէն չափ բանն է զոր կրնայ ընել: Իսրայելացիներու Տաճարի կառուցումը գերագոյն զո՞ր ու նուէրն էր մատուցուած Աստուծոյ: Քրիստոնէական հոյակապ եկեղեցիներ որոնց սերունդներ իրենց ճարտարագիտութիւնը, միտքը և ոյժը զոհեցին իրապէս չեն ըմբռնուիր մինչև որ չգիտակցինք այն իրողութեան թէ անոնք ներքին մղուով մը իրենց ամենէն շատ Անտեսանելիէն նախնիներն:

Դ. Զոհաբերումը կը կայանայ մեր մատուցած ընծային փոխանցման մէջ, երկրէս՝ երկիրք: Անգամն է վայրը ուր փոխանցումը կը կատարուի: Զոհաբերման լրիւ իմաստը յայտնուեցաւ Ասային վրայ կատարուած կատարիւղ զոհումով — պատարագով: Քինը յոյժ կարեւոր է ասոր մէջ. հասարակ բան մը չես կրնար զոհել այլ բան մը որ ամենէն շատ սիրելի է քեզի. անձը նոյնիսկ: Զի տեսանելի զոհին մէջ, որ ծիսական խորհրդամբ կը կատարուի, անձին անտեսանելի զոհաբերումը պէտք է ըմբռնել:

Հին Կտակարանի Հրէից պաշտամունց մէջ երեք տեսակ զոհ — պատարագ կը մատուցուէր: ա) Ողջակեզ, այսինքն ամբողջ զոհին նուիրումը Աստուծոյ և սպառումը կրակով: ք) Խաղաղութեան զոհ. հաւատարմութեամբ Աստուծոյ նուիրուած սրբացած գոյր կը հաշակէ և անբաժնաբար հաղորդակցութեան մը մէջ կը մտնէ Աստուծոյ հետ: Հոս շնչաւոր հաղորդակցութեան վրայ է: գ) Վասն մեղաց զոհ: այսինքն հաշտութեան և քառուքեան համար մատուցուած հաւատարմութեան կողմէ որ կը խոստովանի իր մեղքն ու թերութիւնները: Զոհաբերման այս երեք ձևերը կը կազմեն Նոր Կտակարանի կրօնական և պատմական առանցքին մի կարեւոր մասը: Աստուծոյ մօտենալու սահմանուած կերպերն էին ստոյգ որոնք կը ներկայացնեն ընդհանուրն՝ ընդհանուած պաշտամունքի արարողական հիմունքը:

Հրէից պաշտամունքին մէջ խորանը յայժ կարեւոր էր զի ան Ալթարն էր Աստուծոյ ուր մաքրագարող ու փոխակերպող Արարչը միշտ վառուած կը մնար

որպէս խորհրդանշան իրենց զոհին Աստուծոյ կողմէ ընդունուած ըլլալուն: (Հայց. Եկեղեցիներու ասագ խորանէն կախուած կանթիղը որ կը խորհրդաւորէ Լուսաւորչի սուրբ հաւատքը գուցէ հրէից սոյն սովորութեան հետ առնչութիւն ունի): Կրօնքի մէջ ամենէն նշանակալից զարգացումը եղած է զոհաբերման, հաշտութեան քաղաքարի փոփոխումը սիրոյ զաղափարին: Սոյն փոփոխումը իր կատարելութեան հասաւ Ս. Պատարագի Հաղորդութեան մէջ: Մարգարէն յին զոհին աննշան մատուցմամբ Աստուծոյն պարզեց զիսէն վաղ իշխաւ:

Մարգարէներ՝ յընդհանուրն՝ կը գոտապարտեն զոհաբերումը ու ողջակեզը: Իրենց գատապարտութիւնը Զոհի գեմաւորուած է ստիպան, այլ անոր վատթար կերպիւման հէմ: Մարգարէներու բարկութիւնը անոնց դէմ է սրունք միջոցը յեղափոխելու հետ կը շփոթեն: Մաքրամաքուր սրտով զոհ չեն մատուցաներ այլ իրենց կրօնական պարտաւորութիւնները կը ջանան կատարել: Աստուծոյ բարկութիւնը մեղմացնող պտորաքա կենդանիներու ողջակեզումով, սկսեցին, միութեցի զսօսն ձեր, և ի տարեկանս ձեր ոչ հոտաւեցայց: Զի թէ մատուցանեցէք զողջակեզս և զզոհս ձեր ոչ ընկալայց և յիբեւելիս փրկութեանց ձերոց ես ոչ հայեցայց: (Ամօք Ե. 21-22): Այլ զողջութեան կամով, և ոչ ըզպատարագ, և զգիտութիւն Աստուծոյ՝ քան զողջակեզս: (Ովսէ 6, 6):

Սակայն հրէից այս անկման միջոցին իսկ պաշտարարութեան և անձնազոհութեան և հաղորդութեան խորհուրդին հոգին որ կը յայտնաբերուի արարողական ողջակիւղակներու մէջ կը մնայ իրենց կրօնքին հետեւն ժողով սկզբից ինչոքին առթիւ որպէս խունկ առաջի քո տէր. համբար ձուլն ձեռաց իմոց պատարագ երեկոյն (Ովմ. 23-). «Բից մատուցելց պատարագ օրհնութեան, և զանուն Տեառն կարգացից» (Ովմ. 23-). «Պատարագ Աստուծոյ՝ հոգի խոնարհ, գսիրտ սուրբ և զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ» (Ովմ. 24):

Գալով Նոր Կտակարանի, ճան կը տեսնենք բուն Զոհը, մեր Փրկիչը: Հին Ուխտի ողջակեզութիւնները բուն Զոհին ստուերներն էին միայն, օրոնք լոկ իրմով իմաստ մը կ'ունենան: Իր մասին Պօղոս կ'ըսէ. «Բը-

լիստոս սիրեաց զմեզ, և մասնեաց զանձն իւր վասն մեր՝ պատարապ և զնեուսն Աստուծոյ թ հետ անուշիցս (Յփես. Ծ. 2): Յովաննէս Մկրտիչ զոչեց զանաւասիկ Քրիստոս Գառն Աստուծոյ (Յովհ. Ա. 35): Իր սիրալոյստար մանր՝ Պատեքի (հրէից Զատիկ) զատկական գառին հետ զուգադէպ է: Քրիստոսի չարչարանքներուն նշանաւորանքն երեք զէպքերն և վերջին Ընթրիք, Գեթսեմանի և Խաչ — կը նշանակեն Հաւիորդութեան, Պատարագի, և Քաւութեան խորհուրդները: Քրիստոս իր կեանքը կուտայ, կը զոհէ և կը քեւափոխուի Աստուծոյ: Այս ողջակիզուած և աշխատասիրած կեանքով Աստուծաւ մարդուն հետ յարաբերութեան մէջ կը մտնէ Մարդուն մէջ և մարդուն համար, լրիւ անձնագոհութեամբ, առանձնաւոր Քանը կը փրկէ առեղծաւ գործութիւնը. քաւութեան նոխապ կը հանդիսանայ մարդկութեան փրկութեան համար և կը շնորհ մարդուն գերազանց պարտաւորութիւնը Աստուծոյ հանդէպ: Քայլ աշտպիսի իսկ և վայելիչ մեզ Գառնայապետ, սուրբ, անմեղ, անարատ, պատեալ ի մեղաւորաց, և բարձրացեալ բուն զերկինս. որուն ոչ հանապաղ հարկէ որպէս այլոց քահանայակետիցն՝ նախ վասն իւրեանց մեղացն պատարագս մատուցանել, և ապա վասն Կողմարդեան. իսկ սա զայն միայնգամայն կատարեաց, զի զանձն իւր մատոյց պատարագս (Սուր. Է. 26-27): Գարնայ, քմի եթէ արեւն ցլուցն և նոխապ և մոխիր երկնոցն ցանեալ՝ զպղծականն սրբէր աս ի մարմնոյ սրբութենէ, ո՞րչափ եւս առանձն արեւն Քրիստոսի, որ ի ձեռն Հոգւոյն յաւիտեանականի մատոյց զանձն անարատ պատարագ Աստուծոյ. . . . » (անդ. Գլ. Թ. 13-15): Ի վերջոյ Յայտնութեան մէջ կը տեսնենք երկնից ամբողջ փառաբանութիւնը՝ Պառի խորանին վրայ գտնուի ի սկզբանէ աշխարհիս (Յայտ. ԺԳ. 8):

Այսպէս քրիստոնէական ծէսը զոհագործական հանգամանք մը ունի: Առաքելոց ժամանակէն սկսեալ, պատարագի, զոհի, և Հաղորդութեան — խաչի և երկնային կերակուրի — գաղափարները միացած կը գտնենք Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին մէջ: Եւրոպական օրնոթութեան զոր օրնեմք՝ ոչ նպաքէն հաղորդութիւն է արեւան Քրիստոսի, հացն զոր բնականմէ՝

մէջ նպաքէն հաղորդութիւն է մարմնոյն Քրիստոսի (Ա. Կորնթ. Ժ. 16): Միանգամ զոհագործական լիզու կը գտնենք նաեւ Վարդապետութիւն ժի. Առաքելոց զրքին մէջ — ոմանց կարծիքով 100-125 Յ. Ք. առնենքը գրուած — Երանանաբ զքէն հայր մեր, յաղապս որոց Դաւիթն սրբոյ որդւոյն. զոր յայտնեցեր մեզ ի ձեռն պաւակի քո Յիսուսի (էջ 45): Զոհագործութիւն — զոհի և այս գաղափարը Կեմ հաւգաւանք ստացաւ Դ. դարուն: Եւս կապուեցաւ ոչ միայն Կողմարդի հետ այլ նաեւ Հին Աւստի ծիսական զոհարուն հետ: Մեր պատարագամատոյցին մէջ ալ միւսնոյն վարդապետը շնորհած կը գտնենք: Ընկալաւ առ ի մէջ զիսնեմքն մարդկան, որպէս զպատարագի Արեւի, զնոյն և զԱրարան: Մուսուլմանները Աստուծոյ. որ պատարագեալ Հօր ի հաղորդութիւն հաց կհետցէ քաշխաւ ի մեզ. հեղմար սարեան քոյ սուր աղաւթի զքեզ, ողորմա՛ւ արեւմար քոյ փրկեալ հօտիս: Հապա խորհրդաւոր աղաւթ Բրիստոս պատարագեալ բաշխի ի միջի մեղաւորս: Սուրբ սուրբքի յաշխարհ ողորմեք մեզ կը կարգանք. Բիսկ ի վախճան աւուրցաւ խոստցիկ՝ զրոգանդակ իսկ զպարտեաց մերոց իշխալ զպատակնք: Դատու մեզ զկողմից քո միածին, պարտապան և պարտաւ: Գեւնումն և օծեալ, պատն և երկնաւոր հաց, քահանայապետ և պատարագ: Յոյն, Հռոմէական և ուրիշ եկեղեցիներու Պառարագամատոյցներուն մէջ ալ նմանօրինակ զոհական աղօթքներ կը գտնենք: Կաթոլիկ Պատարագամատոյցէն. Եկեղեցի, ո՞վ սուրբարար, ամենակարող Յաւիտեանական Աստուծաւ և օրհնէ այս պատարագը զոր քո առաջ առնալով համար առաջադրեցինք: Ուրիշ տեղ մը, Եկեղեցիք և զարարներ, որ իմ և Ձեր պատարագը Աստուծոյ՝ Ամենակարող Հօր ընդունելի լինիս:

Քրիստոնէական պաշտամունքը ամենեւին պատարագի գաղափարէն չի իրարանջատուի: Քրիստոնեայի մը համար զոհը սրբուեցաւ՝ Կողմարդի վրայ՝ ուր անաւորան սէրը իր լրութեամբ յայտնուեցաւ մարդուն: Զոհին կամօտը մանր յաւիտեանական կեանք կուտայ աշխարհի: Երբ որ աւելի խորը թափանցեցէ Աստուծոյ և մարդուն յարաբերութեան մէջ պատարագի խորհուրդը մեզ աւելի ըմբռնելի կը հան

դիտանայ: Պէտք է կեանքը զոհել՝ կեանք ունենալու համար. ուրեմն մահը ապտուածային կեանքի հետ յարաբերութիւնն է:

ՀԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

Աստուածապաշտութիւնը առանձնական կամ ճգնաւորական խոկում մը եւ կամ ներհայեցողութիւն մը չէ լոկ, այլ տեսանելի եւ անտեսանելի կողմերով հաւաքական ընկերային հանգամանք մը ունի: Հաւատացեալը Աստուծոյ առջև կը ներկայանայ որպէս մի անդամ մեծ ընտանիքի մը: Նա անդամ է Եկեղեցւոյ — սրբազան ընկերակցութեան — անոր աւանդութիւններով կը անանի, այդ հաստատութեան կեանքին մի մասն է. անոր սուրբերուն հետ կը հազօրգակցի: Սրբոց մատուցուած աղօթքը կամ քարեխօսութիւնը որքան գեղեցիկ բան է. ան հոգեւոր ամուր միասնականութեան մը շաղկապը կը ստեղծէ մեր մէջ. ապրողներու եւ մեռնողներու միջև իրական կաժուրջն է: Հաւատացեալը իր ետև ունի երկու հազար տարուան ազգային եւ հոգեւոր մշակոյթ մը, պատմութիւն՝ մը որ նուիրուող եւ զոհող հոգիներու արիւնով ներկուած է: Անհատը մի մասն է դարաւոր եւ սրբազան հաստատութեան մը, անկէ դուրս առանձինն նա մեծ նշանակութիւն չունի: Ծառաբուծութիւն, անձապաշտութիւն գոյութիւն զինեալու չեն անհատին մէջ. ան պէտք է կորսնցնէ ինքզինք ողակզի գտնէ զայն:

Ոչ մէկ քրիստոնէայ կրնայ իր հոգեւոր պարտաւորութիւնները կատարել առանձնութեան մէջ: Բազմապիւն անհատապաշտական փոխադասութիւնով ժողովն է հասարակաց աղօթքի՝ աստուածապաշտութեան: Անհատը գործարանավարութեան մը մի մասնիկն է որ յարաբերութեան մէջ է Աստուծոյ հետ, գործարանավարութիւն մը որ կենդանի կը պահուի Ս. Հոգւոյ ներգործութեամբ, ուստի առանձնական խռովութեան եւ ապրումներ լոկ անձնական գործ մը չեն. այլ պէտք է անոնց վրայ նայինք Աստուծոյ նպատակին եւ գործին եւ Եկեղեցւոյ ամբողջականութեան համար ունեցած իրենց յարաբերութեան տեսակէտէն:

Ստեղծագործութիւնը ամբողջական կեանքի մը օրհնութեան համար է. անհատը

ստեղծուած է ամբողջին համար, եւ ոչ թէ ամբողջը անհատին համար: Գիտուն, քաջարուեստագէտ եւայլն, ամէն մէկը բան մը կ'ընէ ամբողջի սիրոյն համար: Իրենց ուժերն ու կարողութիւնները կը զոհեն հաւաքական քարոզութեան համար: Հասարակաց աղօթքը ուրեմն շատ մեծ կարեւորութիւն ունի անձին փրկութեան համար: Ան է որ ամբողջ կեանքը դէպի Աստուած կ'ուղղէ եւ կ'առաջնորդէ: Անհատին Աստուծոյ հետ յարաբերութիւնը, իր ներքին կեանքին վերելքը կ'իրագործուի իր Եկեղեցւոյ հետ ունեցած յարաբերութեամբ: Այն նորեկուկ մտածողութիւնը թէ Եկեղեցի յաճախու պէտք չկայ, այլ տան մէջ մատուցուած աղօթքով բաւականանալու է մարդ, ամենէն անհիմն եւ սխալ կարծիքն է: Սրբեմն կը լսենք զայն Նոյնիսկ մեր ժողովուրդէն ոմանց կողմէ, «որոնք անխորհուրդօրէն կ'ըսեն. — ինչօ՞ւ Եկեղեցի երթամ, տունս միթէ չեմ կրնար աղօթել»: Ինչպէ՞ս արտասանեմ այն աղօթքները՝ որոնք իմ չեն այլ ուրիշ մը հեղինակած է զանոնք: Ինչպէ՞ս գործածեմ այն ինքուս որ քնակաւ չի թուի ինձ: Նախ ըսենք որ Եկեղեցի չենք երթար ըսելու, ընելու խորհելու այն ամէն բաները ինչ որ մենք կը փափաքինք: Հոգեւոր ու երրինն մտքով յոգնած կուգանք Եկեղեցի. կ'ըզանք որ մեր հոգիները խաղաղութեան մթնոլորտները վերականգնի: Ուստի հոգեպարար մեղքիները խուճախ գուլայ գուլայ վերելքն ու բուրմունք, մոմերու պլպլացումը, երկրպագութիւնը հաւատացեալ հոգիներու՝ մեր մէջ պաշտումի զգացումը կը հրահրեն: Աստուածաշունչը հոգեմեր անձերու հեղինակած աստուածային խօսքն ու պատգամն է: Ժամագրքի մտայնութիւնը, շարականները նոյնամանի հոգիներու ստեղծագործութիւնն է: Գաղով չեզոքին, անհրաժեշտ է որ ան ըլլայ հրապուրիչ, բաժնատեղծական եւ պերճ, իսպառ հեռու աստուածութենէ եւ ճապարկութենէ:

Ս. Պատարագ կամ ո՞նէ Սորհուրդ եւ ծէս առանձինն չի կատարուիր, այլ ժողովուրդին մասնակցութեամբ: Պատարագի մատուցումը առանց հաւաքական աստուածապաշտութեան վաւերական չէ: Հին քրիստոնեայք միասին կ'աղօթէին: Հին Եկեղեցւոյ բոլոր ծիսակատարութիւնք հաւաքա-

կան հանգամանք կը կրէին, որոյրին մասնակցութեամբ կը կատարուէին:

Մարդիկ հաւաքական զգացման ծակ, փարբեր ընթացք կ'ունենան: Ձեն ըներ այն բաները ինչ որ իրենց սուանձնութեան մէջ պիտի ընէին: Հոգիդ որդիսի՛ բարձունքներ չի ճախրիր, երբ խորովին Եկեղեցւոյ մէջ «Հայր մեր», սփառք ի բարձունս, աճաւատա՛ք, կամ սկուր սուրբ երգութիւն:

Այլ չարդուութեան ինքնորոշ մեղ երկինք կը վերացնէ. հրեշտակներու փրկելու տակապետներու պաշտամունքին հետ կը սանդղամատենք երկնային գործը ուր Աստուած չիտփին Ներկայ է: Ուստի Նկեղեցւոյ մէջնորդար պէտք է միատրեական, Մեծն է, Աքանդելին փհնութիւնը արտայայտող հանգամանք մը ունենայ: Պարզ արարի մը մէջ որտեղանոց աղօթք չէ կարելի մատուցանել: Կմեղ ներշնչող ուղին կայ հոն: Հարցում ուղղել, խօսիլ, քննադատել, երբեմն շարժապիտի ոչ միայն սխալ է այլ մեղք է Եկեղեցւոյ մէջ, Անոն տեղը Նկեղեցիէն դուրս է, դասարաններու կամ սրահներու մէջ:

Աստուած պաշտութեան միջոցին քանակաւ ի ժողովուրդի միջն եղած յարաբերութիւնը մօտիկ քան մը չէ: Քահանան ժողովուրդին ներկայացուցիչն է: Ան ժողովուրդին համար կը պատարագէ, իսկ ժողովուրդը կը ձանձակի ինչ որ քահանան կ'ընէ, Նա հաց և զինի կը մատուցանէ Աստուծոյ որոնք փոխակերպեալ և սրբագործեալ մեղ կը տրուին ճաշակելու: Պատարագի սրբագործումը վսեմ զգացումներ կը յարուցանէ մեր մէջ: Ուստի Ս. Պատարագէն չեն ակործար, քանի որ իրենց ճաշակը մշակուած չէ խորհրդաւոր և վսեմի համար: Կոմիտաս վարդապետի «Հայ Պատարագը», և Երուսաղիմի երաժշտագետներու գրած պատարագները, օրաթօրեան երաժշտութեան զանազան մասերը հոգեպարստեղծադորութիւններ են երաժշտական, գեղագիտական թայրերով համազանգուած:

Ներթաշնակ և վերացնող աստուածապաշտութեան մէջ ուր Յայտնութեան Յաւիտեականութիւնը կը փոխանցուի ժամանակաւոր տեսանկի աշխարհին մէջ, և ուր

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹԸ

Այս աշխարհին մասնաւորապէս աղօթքը առնելով՝ կրնանք ըսել թէ, ասոր պէս Աստուծոյ հետ ուղղակի հաղորակացութիւն նշանակող նուիրական պարտականութեան մը մէջ կեղծիք խառնել՝ շատ դատապարտելի և յիմարական պիտի ըլլար: Արդէն ըսինք առաջ, «Թէ ինչպէ՞ս աղօթելու ենք» հարցումին պատասխանելու առիթով, Յիսուս այստեղ ճշմարիտ ու անկեղծ աղօթքին, անոր մատուցումի կերպին ու արդիւնքներուն վրայ կը խօսի, պարզելով ժողովուրդին տողն ճշմարիտ աղօթախորութեան նոր ուղին, որուն մէջ անյաջողութեան հանդիպել անկարելի է: «Այլ դու յորժամ կայցես յաղօթմ, մո՛ւտ ի սենեակ քո, և փակեա՛լ դուրս քո, և կա՛ց յաղօթմ առ Հայր քո ի ծածուկ, և Հայրն քո՝ որ տեսնէ ի ծածուկ, հատուցէ քեզ յայտնապէս» (Մատթ. 23. 6): Հոս, այս հատուածին մէջ, կը տեսնենք քրիստոնէին աղօթելու կերպը բաղդատութեան դրուած ցուցամուլ Փարիսեցիին կերպին հետ, որուն գործածած ծածուկը հին արդարութեան ձեւերն էին: Մինչդեռ՝ Յիսուսին, վերի համարին մէջ, Նոր Ուխտի աւետարանական ոգին և երկնից արքայութեան նոր արձարութեան կերպն է:

Քանի որ մինչև հոս աղօթքի տեղին, առանձնական կամ հրապարակային ըլլալուն, երկարութեան կամ դատարկաբանութեան, մատուցանելու ձեւերուն հաշիւի վրայ՝ աղօթքի մասին ընդհանրապէս խօսելու առիթով, և Տէրունական Աղօթքին տուն տուող պարագաներուն վրայ ալ համառօտակի խօսեցանք, հիմա կը մնայ աղօթքի բանաձեւին, այսինքն Տէրունական

մարդկային հոգին երկեղածութեամբ կը վերելակէ իւր Արարչին Անոր Թառակից ըլլալու, ամէն անձ՝ եպիսկոպոսէն սկսեալ մինչև մոմակալ երախտն քան մը ունին ընելու խօսքով, շարժումով, զգացումով և հրդով:

ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Աղօթքին վրայ ընդհանրապես քանի մը նկատողութիւններ ընել և անկէ ետքն ալ անոր իւրաքանչիւր մասերը գատ-գատ պարզաբանելու աշխատիլ:

Թէև Յիսուս Տէրունական Աղօթքը սկսելէ առաջ, «Այսպէս կ'աղէք դուք յաղօթս» կ'ըսէ, այս «այսպէս»ը մինք պէտք չէ տառական կամ բառական նշանակութեամբ հասկնանք, այսինքն՝ թէ պէտք է մեր աղօթքները Տէրունական Աղօթքին հրկարութիւնով ըլլան միայն, թէ անոր բառերովը միայն պէտք է աղօթել, թէ իբրև միակ աղօթք զայն սորվինք և անկէ զատ ուրիշ աղօթք չընենք: Այս՝ շատ անձուկ և տառական նշանակութիւն մը տալ պիտի ըլլար Յիսուսի խօսքերուն: Յիսուս «այսպէս» ըսելով սորվեցնել կ'ուզէ թէ Տէրունական Աղօթքին մէջ պարզուած կէտերը և անոր նիւթն ու նպատակը ընենք մեր ևս աղօթքներուն նիւթն ու նպատակը: Ղուկաս ալ՝ Լերան Քարոզէն դուրս, ուրիշ առիթով մը, կը յիշէ Տէրունական Աղօթքը: Ղուկասու յիշած առիթին օրուան նախընթաց գիշերը Յիսուս քաղրովին աղօթքով անցուցած էր, և երբ ան իրեններուն աղօթքի յատուկ սկզբունքներ կը պարզէր, աշակերտներէն մէկը Յիսուսի խօսքը ընդ-միջելով՝ խնդրեց որ իրենց սորվեցնէ աղօթելու կերպը: «Եւ եղեւ ի տեղեւ ուրեք կալ յաղօթս. և իբրև զաղարեաց՝ ասէ ցնա ոմն յաշակերտացն իւրոց: Տէ՛ր, ուստ՝ մեզ յաղօթս կալ, որպէս Յովհաննէս ուսոյց աշակերտացն իւրոց» (Ղուկ.

ԺԱ. 1): Ո՛չ աւանդաբար, ո՛չ ալ գրաւորապէս մեզի հասած է Յովհաննէսի իր աշակերտներուն սորվեցուցած աղօթքը, կամ գոնէ անկէ նմոյշ մը: Բայց, ինչպէս կը յիշէ խնդրարկու աշակերտը, Յովհաննէս իրեններուն աղօթք մը սորվեցուցած էր, այս ճշմարտութիւն մըն է, և զրգիւր կ'ըլլայ աշակերտներուն որ Յիսուսի գիմնէն իրենք ալ իրենց վարդապետէն աղօթքի բանաձև մը խնդրելու համար: Տէրունական Աղօթքին տուն տուող այս երկու պարագաները թէև իւրարմէ տարբեր կ'ընեն, բայց, այդ ա՛լ աւելի աւետարանիչներու իրենց աւետարանները խմբագրելու կերպին վերադարձ պէտք է: Որովհետեւ, ինչպէս Յիսուսի առակներուն և ուրիշ վարդապետութիւններուն համար ալ շիտակ պիտի ըլլար ըսել, Յիսուսի այս Լերան Քարոզն ալ Մատթէոսի կողմէ կանոնաւոր կերպով ամփոփուած է կորեւոր ու զօհացուցիչ մանրամասնութիւններով հանդերձ, մինչդեռ Ղուկաս աւետարանիչ Լերան Քարոզքան մը տարբեր տեղեր, իբրև հատակաւորներ կուտայ, ինչ որ եղած է Տէրունական Աղօթքին պարագային ալ: Տէրունական Աղօթքին աշխ երկու տարբեր օրինակները նոյնն են, միայն թէ Ղուկասու առաջ թերածը Մատթէոսի առաջ թերածին համառօտուած մէկ ձեւն է, բայց, գլխաւորաբար կարեւոր կէտերը երկուքին մէջ ալ կը փոխուին: Ահաւաստիկ այդ երկու ձեւերը:

ԸՍՏ ՍԱՏԹԷՈՒԿ

1. Հայր մեր որ յերկինս ես,
2. Սուրբ եկիցի անուն քո.
3. Սկեսցէ արքայութիւն քո.
4. Եղիցին կամ քո, որպէս յերկինս եւ յերկրի:
5. Զհաց մեր համապագորդ ճուր մեզ ախօր.
6. Եւ թող մեզ զպարեօք մեր,
7. Որպէս եւ՝ մեզ թողումք մերոց պարեօքս:
8. Եւ մի ջանիր զմեզ ի փորձութիւն,
9. Այլ փրկեա զմեզ ի չարէն.
10. Զի քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն (եւ փառք յաւիտեանս, ամեն:

ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒՅ

- .. Հայր մեր,
Սուրբ եկիցի անուն քո.
Սկեսցէ արքայութիւն քո.
.....
.....
Զհաց մեր համապագորդ ճուր մեզ զօրութեան,
Եւ թող մեզ զմեզս մեր,
Զի եւ մեզ թողումք ամենայնի որ պարեօքին մեզ:
Եւ մի ջանիր զմեզ ի փորձութիւն,
.....

Շատ գիւրջին է տեսնել այս երկու օրինակներուն խմբագրութեան նոյնաթիւները, որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, Ղուկասեան մէջ գործնած պակաս մասերը, աղօթքին էական մասերը և նիւթը չեն փոխեր: Առաջին հատուածին ուսմանց մէջ պակասող օՍԻԻ, որ յերկինս եսն բառերը զօրութեամբ կը հասկըցուն: որովհետեւ Յիսուս միշտ խօսած է իր ջոր վրայ, իրբն Երկնաւոր Հայր: Դարձեալ՝ չորրորդ հատուածը՝ որ ըստ ուսմանց կը պակսի Ղուկասին մէջ, երրորդ հատուածին ընդլայնումէն տարբեր բան մը չէ՝, եւ յոյժ կրնանք ըսել նաեւ իննիորդին համար ալ: Եւ քիչ քիչ արժայութիւն և զօրութիւն և այլն աւելի աղօթքին փակման արհեստներն է, որ նորէն Ղուկասեան օրինակին մէջ յիշուած չէ, ըստ ուսմանց: Ընդհանրապէս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներու մէջ զօրածածնած ձեւը Մատթէոս աւետարանչին մէջ բերած ձեւն է, որովհետեւ ան աւելի լուստարանուած ու աւելի լիակատար ձեւն է:

Տէրունակական Աղօթքը տիպար աղօթք մըն է և աղօթքի յարմարագոյն բանաձեւը: զոր շատ կանուխէն, մեր աղայութեան օրերէն սկսելով կը կրկնենք, և կը կրկնուի եկեղեցիներուն մէջ ալ: 1900 տարիներու ընթացքին ամէն տեղի ու ամէն ժամանակի քրիստոնեաներ կրկնած են զայն և պիտի կրկնեն ալ, բայց այն իր թիւրամիտներէն, իր քաղցրութենէն, բան մը կորսնցուցած չէ ու պիտի չկորսնցնէ: Երբ մեր երկրաւոր հայրերը ճանչնալու և անոնց անունը արտասանելու ջափաջ արանան մեր մանկական թոթով լի գունները, այն ատենէն կը սկսինք նաեւ մեր Երկնաւոր ջոր անունը ուղղութեամբ այս գոտար աղօթքը կրկնել, նայն՝ մանկական անգիտակից անմեղութիւնով ու յիշող՝ անոր վստիք իմաստին լուծութեան ու խորութեան ճաշակը անած: Ուրեմն, ելէտք չէ մոռնալ Յիսուսի պատուէրը զոր վերջ յիշեցինք, «Այսպէս և ցոյցէ դուք յաղթեալ: Հետեւաբար անոր իւրաքանչիւր մասերուն վրայ չխօսած», քանի որ ընդհանուր խորհրդագրութիւններն ընենք անոր ուղղութեամբ և հիմնական մասնայատկութիւններուն վրայ:

Ա. — Անոր ձեւը համառոտ, որոշ և պարզ է: Յիսուսի սորվեցուցած այս աղօթքը արդէն հակապատկերն էր Փարիսէական երկարաբան ու ճգնախօս ա-

ղօթքներուն, որոնց միակ առաւելութիւնը իրենց կարելի եղածին չափ երկար ըլլալն էր: Անոնք, Փարիսեցիները, սովոր էին պատեւաւորով երկարել իրենց աղօթքները, որպէսզի տարիներուն տունը ուսանէ, ու կողոպտեն զանոնք. այն նեթանսական շատախօսութիւնը ընդունելի կը կարծէին ամենապէտ ևստուծոյ: Եւ արդէն այս չէ՞ շատ մը կեղծ բարեպաշտներու աղօթքներու ձեւն ալ: Կը խօսին ու կը խօսին՝ ցուցնելու համար թէ աղօթքի ինքնաբերական աղբիւրներն են, և իրենց սիրտներուն ալբերէն գուրս գողթկացող այս անպակելի հեղեղին թափը սանձել իրենց կարողութեան տակ չէ: Ինչն են շատ անգամ մեր աղօթքները, եթէ ոչ առ ևստուած ուղղութեամբ քարոզներ. իր թէ մեզի տրուած ըլլար Աստուծոյ ցուցնել, իմացնել և մինչև իսկ հաւկըցնել թէ, այն բարեքները և շնորհքները, որոնք իրմէ կը պահանջենք, աղէկ և յարմար է որ մեզի տայ: Այո՛, մէյմէկ ճոռմարան ու շատախօս փառաբաններ կը դառնանք շատ անգամ մեր աղօթքներուն մէջ, մինչդեռ Ամենագէտը կը խղոյ. զենքն մեր անձկամիտ ու սխալաշատ փառաբանութիւններուն, անգիտակից ու խենթ խնդիրներուն վրայ: Թերեւս Ան կը տեսնէ որ նման երբ մանկան մը, որ հօրմէն սուր դանակէ և կ'ունջ որով կրնայ ինքզինք վիրաւորել, ձիւղ այս կողմ ու աղէտ հետապնդուին կռապաշտական մնացորդները մինչև հիւսս չե՞ն տեսներք շատ մը կրօնքներու արարողութիւններուն մէջ: Թահաղի աղբի առաւտէն մինչև իրկուսն, թերեւս իրենք զիրենք հարուածելով, վիրաւորելով և արկներուն մէջ լուալով պոռացող խենթ քուրմներուն ըրած իմաստութեան մէկ տեսակը՝ չէ՞ նաեւ հին կրօնքներէ ուսմանց այն բարբառիկ ձեւերը, որոնք մեծ մեղքեր են: Տէրունական Աղօթքին ամէն մէկ խնդիրները, այնչափ որչափ են՝ որ նոյն իսկ մանկան և ամենէն տղայ մաքուր իսկ կրնայ հասկնալ, թէ ինչ բաներու համար կ'աղօթէ: Անոր մէջ երկապաշտական, տարատա՛ ու անորոշ իմաստներ և խորհրդածութիւններ չկան, ինչ որ կարելի է գրեալնել ինքզինքին խորհրդապաշտ աղօթքը շատ մը իմաստակ աղօթասէրներու աղօթքներուն մէջ: Որեւնոյն ատեն անոր այս ուրողութեան մէջ ամէն մէկ խաղերն ալ մէյ

մէջ աղօթքներ են՝ խորին մտածումներու ծնունդ տուող։ Անոր պարզութիւնն ալ ուշադրութեան վրէպեցնել պէտք չէ։ այո՛, ան այնչափ պարզ է որչափ պէտք էր ըլլալ՝ ամէն հասակի ու աստիճանի յարմար աղօթքի մը համար։

Ուրեմն, Տէրունական Աղօթքը իր համառոտութեան, որոշութեան և պարզութեան մէջ շատ գեղեցիկ, շատ իմաստալից, շատ հոգեխօսիկ աղօթք մըն է, աղօթքներու աղօթքը։

Բ. — Ան խստուածոյ հայրութեան ուղղուած աղօթք մըն է։ Անոր առաջին քառորդը — «Հայրս» — որչափ անուշ կը հնչէ ազնոյնեալ։ «Հայր մեք աւելի քաղցր ու հոգեգրաւ է, որովհետեւ մեք Հայրն է Ան, Աստուծոյ Հայրական քնութիւնը մեծագոյն յոյսն ու մխիթարութիւնն է մեր սիրտեան։ Մեր աղօթքին նկարագիրը Աստուծոյ քնութեան վրայ մեր ունեցած հասկացողութեան և գաղափարին հետ սերտ աղերս մը ունի։ Քրիստոս այս աղօթքին մէջ գլխուն ուժը պատկերացնէ մեր առջև իբրեւ Հայր, ինչ մագնիսող պատկեր, ինչ վերացնող զգացում։ Հոս է մեր հաւատքին միակ յենակէտն ու հիմնակէտը. հո՞ս է մեր ուրախութեան և երջանկութեան միակ գրանձարանը. հո՞ս է Աստուծոյ հանդէպ մեր ունեցած որդկական համարձակութեան միակ աղբիւրը, — Աստուած մեր Հայրը։ Աստուծոյ վրայ մեր անհուն վստահութիւնը ինչպե՞տեպէս ու բանաւորապէս կ'արդարանայ այս մեծ ճշմարտութիւնով. — Աստուած մեր Հայրը։ Այո՛, այս մեծ ճշմարտութիւնը կը օճածանէ նաև Աստուծոյ մեզի հանդէպ ունեցած յարաբերութիւնը. այս՝ Աստուծոյն հետ քնութեան ճշմարիտ յայտնութիւնն է Քրիստոսի մէջ։ Քրիստոս ինքը Որդի մարդոյ եղաւ որ մենք որդի Աստուծոյ ըլլանք, և տիեզերքաբարդ հոգակուելի Աստուծոյ մեծագոյն և մեր սիրտերուն ամենամօտիկ ստորգեղիքը, — Անոր Հայրութիւնը։

Եւ դարձեալ՝ այս զիծով մեր առ Աստուած ունեցած յարաբերութիւնն ալ կ'որոշուի. Աստուած միայն ամենուն «Հայրն» չէ, այլ մեք Հայրը. այս անձնական հաղորդակցութիւնը Աստուծոյ հետ պէտք է ըլլայ շիջը մեր աղօթքներուն. այնպէս պէտք է աղօթենք ինչպէս պիտի խօսակցէինք մեր սիրելի հօրը հետ. առանց գաղտնիքի, առանց կեղծիքի ու ծայրագոյն վստահութեամբ։ Այս պէտք է ըլլայ աղօթքին մէջ ծայրէ ի ծայր թրթռացող շունչը, և զոր Տէրունական Աղօթքին մէջ կը գտնենք իր

լիութեամբ ու ամբողջութեամբ։ Այո՛, ան Աստուծոյ Հայրութեան ուղղուած եղական աղօթքն է, որ յաւիտեանապէս անպատճախ հրապարկ մը ունի։

Գ. — Ան կը յարգէ Աստուծոյ սրբութիւնը, Աստուած կը խորշի մեծախօսիկ անուանումներէ, բայց կը հաճի ճշմարիտ պաշտելութենէ. մեծածայր ու պերճախօս փառապարկան ձեւեր յաճախ կը խնդրեն ու կ'աւերեն աղօթքին պարզութիւնը. քանի որ Աստուած մեզ Հայր անուանել և մեր աղօթքները մեր Հօր ուղղել։ Բայց, նոյն ատեն պէտք չէ մոռնանք թէ Աստուած երկնաւոր Հայր մըն է և անոր համար վերջին աստիճան նախանշանդիր ըլլալ պարտինք։ Անոր անուան սրբութեան մասին։ Սիրոյ շնորհաւ համարձակութեան մէջ պէտք չէ կորսնցնել Աստուծոյ սրբութեան յարգանքն ու պատկառանքը և Անոր անուան պարտաւ պատշաճ մեծարանքը։ Աղօթքին կեդրոնը պաշտելութեան ոգին է։ Շատ անգամ մեր երկրաւոր յարաբերութիւններուն մէջ այդ չէ՞ մեր ունեցած գժուարութիւնը, Սէրը, որ համբերատար է ու քաղցր, չինք կրնար իր այս սրբութեան ու բարձրութեան մէջ գնահատել. կը ստորնացնենք, կ'անպատենք զայն, չտրաչար կը գործածենք մեր ընկերով թոյլատու, համբերատար և սիրող տրամադրութիւնները, և մեր այս մեղքին պատճառաւ շատ անգամներ սիրով վրեժ համբերութիւն մը խողի առջև թափուած մարգարիտի պէս կ'ըլլայ։ Ու այս որչափ անխելիք է, երբ Աստուծոյ անհուն սիրոյն գէ՛մ ցուցնենք այս ամօթաբեր ու նուաստացուցիչ տրամադրութիւնը։

«Սուրբ եղիցի անուն քո»։ Եւ այն պէտք է ըլլայ մեր առօրեայ կեանքին միակ նշանակէտը. այսինքն՝ մեր խօսքերով, գործքերով, մտածումներով և յարաբերութիւններով Աստուծոյ անուան սրբութեան և փառապարկութեան աշխատել։ Աստուած արդէն սուրբ է ու Անոր անհուն սրբութեան քով «Ո՞վ է մարդ»։ Բայց, մեր այս սուրբ բաղձանքը, Աստուծոյ անուան մարդոց մէջ պահուելը փափաքելը, մեզ համար նոր ու հաստատ քայլ մը պիտի ըլլայ սրբութեան շաղկի մէջ։ Քրիստոսն է համար Աստուծոյ անունին սուրբ ըլլալուն աշխատելը իր սերբանալը կը նշանակէ. որովհետեւ, իր սրբազուն միայն «Աստուծոյ որդի ըլլալու» ազատութիւնը կուտայ իրեն։ Ան այս է Տէրունական Աղօթքին երրորդ մէկ մասը. նայատկութիւնն ալ։

(Եւր. 3)

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ቱ ግረፍህ ቱህቦጋፊ

ՔԱՐՈՋԽՕՍՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

IV. ՇՐՋԱԻՄ ԵՒ ԱՏԵՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՋԵՒԵՐ

Նոյնը պիտի ըսեմ չրկումներուն և ատենաբանական ձեւերուն համար ևս, որոնք կը ծառայեն ընդլայնութիւն, և աւելի ևս պիտի ծառայեն վայելչաբանութեան: Լու է երբեմն հրքեմն աչքի առջեւ բերիլ անոնց կերպերը. անոնց ինքնաբերական գործածութեանը համար օգտակար է տեսնել այն հարաբերութիւնները, որոս ձեւերն, և որոս միտարդ պիտի կտրենար զանց ընել, եթէ ուզէր նեղ գաշտի մը մէջ ամփոփուիլ:

Հետաքրքիր է մէջ ձեռ կը կոչուին
լեզուի այն կարգ մը կերպերը, որոնք մտա-
ծումի արտայայտութեան աւելի ոյժ, գոյն
փայլ և շնորհք կուտան, և որոնք այդ կեր-
պով հ'օգնեն անոր ազգութիւններ, շեշ-
տելով անոր նկարագիրը։ Ժիշան բնելով,
զարգ չեն անոնք, Ջահունէ եթէ իր պղ-
պէս գործածենք, կ'աւրինք ոճը։ Կերպերն
են տոնք ստեղծարանական գաղափարի,
այն վայրկեանին՝ երբ այս գերշինը կեն-
սաւոր է և թանձարացեալ, և այն վայրկեա-
նէն որ անխիակ կենսաւորէ և թանձարացեալի
կուղղորդ իր արդիւնքներուն մէջ։

Մտածումսի ձեւեր և բառերու ձեւեր
կան, որոնք, այդպէս ըմբռնուած յընդհո-
նորն, ինքնիշխ կը սահմանուին. ու բառե-
րու ձեւերուն մէջ շրջուած կը կոչուին մաս-
նաւորապէս այն ձեւերը, որոնք բանի մը
նշանակութիւնը կ'ընդարձակեն, կը շրջին
Սխառ նշանաւոր խոսքը

«Ու սասզերէն մալուալ մութ պայծառու-
բեանը մեջէն,
Տեսանք երեսուն առագաս ալիքներուն հետ
վերջէն»

Հընչւմ մըն է, աւելի ճիշտ՝ խելամուռ-
 Թխնմբ, ուր մասը տարողին տեղ կ'առնէ:
 Լեզուացոյցը՝ Թէ Զեւերը կամուսնան
 Հնարքին չեն, այն է որ տղտղտարի մար-
 դերը գրազէտներէն աւելի կ'ընեն զանոնք:

անսնճ ճանաւանդ որսնք բնութեան աւելի
ժօտ կ'ապրիկ, ինչպէս գեղացիները և ծո-
վու մարդիկ: Մնաց որ, լեռուները, որոնք,
ինչպէս կ'ըսէր Մայէն, «գգրիսնհերուն մէջ
կը կազմուին, անոնցմով կը շինուին». ու
ա՛յ աւելի՝ որքան նախնական են գեո-
Փիլիսոփան աստիպ անով կը քաջաւորէ որ
մտածուէր կը ծնի մտային պատկերներու
ծոցին մէջ, ու անոնց վրայ կը յիշու աւու-
ղադար, և հետեւաբար պատկերներուն և
անոնց բազկազոյթեան կամ ձեւերուն կի-
րարկուի թաղմանը միտքին կազմութեանը նոյն
խիւ արդիւնքն է:

Միևեւոյն պատճառաւ, իրաւունք ունինք ըսելու, հակառակ ընթացիկ նախապաշարումի մը, թէ փոխարեութիւն մը կրնայ փաստ մը ըլլալ, ոչ ինքնին, այլ պարտ մը ազդեցութեամբը, թէ անիկա կրնայ լուսաւորող ընդհանրացում մը մասնաւորացնել, լուծումի մը ճամբան քննալ: Ըշմարտութեան պատկերին ճշմարտութիւն կայ դեռ: Զմոռանք թէ Արիստոտէի համար, որ պատճառաբանութեան քաւական մաւ ճանչցող մըն է, հռետորութիւնը եքրիթողութիւնը տրամաբանութեան մաս կը կազմեն. որ Կլօտ Պէրնար, զօրաւոր միտք, կ'ըսէր. «Ըշմարտութեամբ եմ թէ պարտ գայ օր մը» ուր բնասօք, հոգեբանը ե հռետորը նոյն լեզուն պիտի խօսին: Սոր-վիլիքսը քան կայ այս խօսքին մէջ:

Բայց եթե ձեռքերը բնական են մեզի, ասիկա պատճառ մը չէ որ չհսկենք անոնց կիրարկումին վրայ։ Վասնզի մեր մաքին այն կազմութիւնը՝ որ զանգ առոր կը հրաւիրէ, նշան մըն է մեր ստարտալիսանը՝ միաքերտ կարգին մէջ։ Զաւտ միտքով մը պատկեր չի գործածեր, առարկաներուն և ճշմարտութիւններուն զուտ յայտնատեսութիւնը ունի անիկա, առանց զանոնք իրեն առջև «պատկերացնելու» ոչ մէկ պէտքի։ Մենք ռական պէտք ունինք ասոր։ Բայց ի ծառայութիւն գաղափարին, և հետեւաբար գաղափարին օրէնքին տակ, լաւ հագածու քլլալով որ գաղափարը չխզտուի այն բանին մէջ, որ պէտք է ապրեցնէ զինքը, չխողուլ որ աւրուի անիկա, և շեղի՝ ընդթալ տարուելով ղէպի երեւակայաւ թեան և զգայարաններու ուղղութիւններով։

Երբ ձեռք մտածումին տեղը ունցնի, ուղկնդիրը իսկոյն կը կռահէ զայն՝ վայր-

ձեւացնէ իրի մը կամ իրողութեան մը վըրայէն, նպատակ ունենալու աւելի աղէկ դուրս բերել զայն. կամ՝ այսպէս՝ աւելի ծանրակշիւ կերպով հաստատել զայն. «Պիտի չըսեմ բնաւ... և սակայն...»:

Նուազում, ազգական զոյգումին. որ կը ջանայ բառերուն մէջ պակաս չափով դնել ինչ որ ատենաբանական պատշաճութիւնները կամ ճարպիկութիւնները խորհուրդ չեն տար բացայայտել ամբողջ իր ոյժովը. բայց նորէն ոյժը պահելու կերպովը. «Կ'ուզէիք ինծի թիթեւ դաս մը տալ. իմ բարոյսն համար էր տալի. բայց անգունդը՝ ուր ես կը գտնուիմ...»:

Ընդհատում, որ կարճ կը կտրէ լռութեամբ նոյն իսկ հասկցնելով այն որ մտադրուած է շարտայայտել. «Մեղաւորը Աստուծոյ առջև է. անոր հոգին կ'երեւի իրեն. անոր մէջ կը կարգայ ան իր վճիռը...»: Հարցուցէք իրեն, Նիւմակ, անդունդներուն մէջ, ուր կը հիւծի...»:

Կախում, լռութիւնը խօսեցնելու ուրիշ կերպ: Ունկնդիրը կը պահուի յայտնութեան մը կամ լուծումի մը նեւ ի նեւ աւերկալութեան մէջ, ու ի վերջոյ կ'առաջարկուի յանկարծական արդիւնք մը կամ ծիծաղելի վիճում մը. «Արհաւիրքը փակեց անոր աչքերը. անոր թուեցաւ... ան կարծեց լսել... ի վերջոյ չհանդուրժելով, բացաւ աչքերը իբրեւ թշնամիներու բազմութեան մը վրայ. — Մինակ էր» (Էսկար Բո):

Վարանում, ազգական նուագումի, որ կը կեղծէ ըսուելիք բանի մը, առնուելիք որոշումի մը, ցուցուելիք նախախրութեան մը հանդէպ: Լիս բարեյայտող խաբխափումը կ'աշխատայնէ միտքը, և զայն կը պատրաստէ վերապահուած լուծումի մը:

Ճողոմութիւնը, որ աւելորդաբանութիւն՝ պնդում ի գործ կը դնէ, նիւթ մը վեր առնելու կամ վար թիթեցնելու համար, միտքը անոր հանդէպ արթնցնելու և եզրակացութեան մղելու համար:

Ձիւնում, որ կուտայ, բայց նորէն առնելու համար, ըլլայ տարբեր լոյսի տակ տեսնուած բանը, ըլլայ ուրիշ բան մը՝ զոր կարելի պիտի չըլլայ մերժել արժանաւորի մը: Անտոնիոսի ճառը կեսարի սպաննութեան վրայ՝ բոլորովին այս տեսակէն է:

Ասեմաբանական եղբիւնք, որ կը ներկայացնէ փափաքուած եզրակացութիւն

ներուն երեւութապէս հակառակ ընդլայնում մը, որ սակայն օգտակար կ'ըլլայ առնոց դէմ եղած արտայայտութեանց մասին բրած ծագողովը: Լիսպէս, Դեմոսթիւնէսի Պասիկ Ճառին մէջ Եւքրինէսի ծագումներուն պատմութիւնը:

Օրինակը, Բաղդասուրիւնը, Զուգակիւսը, Հակադրութիւնը, ճառին մէջ շատ կարեւոր ձեւեր, որոնցմով կը մերձեցնեն կամ կը հակադրեն իրարու՝ նմանութեամբ կամ հակապատկերով զիրար փոխադարձաբար լուսաւորող տարրերը:

Համաճումութիւնը, որ ըստածին վրայ կը պնդէ նմանական ձեւերու և զիրար լրացնող երանգներ ունեցող քառերու համաբարգոլութեամբ. «Դեմոսթինէս՝ ճարպիկ է, ստիպող է, կորովի է. ան կը հետապնդէ իր հակառակորդը բոլոր մարզերուն վրայ, ու ոտն առ ոտն կը կռուի անոր հետ»:

Կրկնում, պերճախօսութեան զլխաւոր ձեւը, որ կ'ուժովցնէ մտածումը՝ իր արտայայտութեան անդադարձութեամբ, որ քանիցս կը մղէ սլաքը, ըլլա՛յ մօտաւոր կէտերու վրայ, լայնցնելու համար վէճքը, ըլլա՛յ նոյն կէտին վրայ, խորունկցնելու համար զայն:

Աստիւմանաւորում, որ հակեալ մտակարգակ մը կը կազմէ, ինչիւն կամ ի՞նչիւն համար, մտածումին շարժումը կամ նիւթին աճումը կատարելու համար:

Բառերու ձեւերուն մէջ յիշենք և այն՝ որ կը կայանայ բազմաթիւ իրերու մասին՝ եզակի, ու միակի մը մասին յոգնակի խօսելուն մէջ, տպաւորութիւնը կեդրոնացրնելու կամ լայնցնելու, երկու պարագային ևս՝ անցնելու համար. «Նա՛ որուն կը պատկանի փառքը, վեհութիւնը, անկախութիւնը»... (Պոսիւէ). «Սա գողերը նախեցէք», մէկի մը մասին խօսելով:

Յիշատակենք վերջապէս նոյնաձայնութիւնը, որ յաճախ կը գործածուի գաղափարը ուժովցնելու համար միեւնոյն ձայնին յաճախումովը. «Ազնուապետութիւն, ժողովրդապետութիւն, ինքնապետութիւն, ընչապետութիւն, այս բոլոր ետուրիւնները իրար կ'արժեն» (Դիւմենսո). Կարելի է նոյն իսկ անոնց մէջ տեսնել փաստի կերպ մը, որով, ուզելով ցուցնել մարդկային սխալներուն անհուն պէսպիսութիւնը, մէկ տողի վրայ կը շարունակէ բոլոր ետուրիւն վերջա-

ւորող բառերը, որոնց տեսակ մը ծաղր կուգայ կարծես միմիայն իրենց ձայնէն: Վերջապէս, ասիկա կրնայ ստեղծել տեսակ մը լլկանք, զոր աստեղծարանն անկ է իրեն նպատակաւ դարձնելը, կամ բանաստեղծութիւն մը՝ զոր մտածումը կ'ուղղէ դէպի իր նպատակները, ինչպէս կը տեսնուի Եփեսոսեան մէջ:

Այս բոլոր ձեւերը և ուրիշ նմանները կրնան ծառայեցուիլ մտածումի մը, յուզումի մը, կամեցողութեան մը: Բայց անոնց մէջ կան զորս կարելի էր մասնաւորապէս կոչել յուզական, և որոնք այս պատճառաւ ատենաբանական մեծ կարեւորութիւն մը ունին: Ասոնք են մանաւանդ. Բացազանցութիւն, միեակ կամ շարեշար կամ ջրվէժօրէն. «Ո՛վ կատաղութիւն, ո՛վ յուսահատութիւն, ո՛վ թշնամի ծերութիւն, Բացադարձութիւն, որ ճառիկ կեանքը կ'արծարծէ և կը գրգռէ (յանկարծ բացականեւորուն կամ անշունչ իրերուն կ'ուղղէ խօսքը): Զափազանցութիւն, Հարցափորձութիւն, պնդող, ստիպիչ, սուրբ մէջքին: Աղետ սանձ, Կոչ՝ ունկնդիրներուն ուղղուած, իրենց բարւոյն համար: Եղովնեցում, որ կուչին կը միացնէ գերագոյն դիմում մը. «Երգեցուցանեմ զքեզ յԱստուած կեն-

դանի»: Մաղրաք, ըլլա՛յ բացադարձական՝ «Աստուած կամի»: Ըլլա՛յ պարզ. «Բոլոր սրտովս կ'ուզէի»: . . . Աճեմ, յաճախ բացադարձութեան միացած. «Վա՛յ ձեզ դըպրաց և փարիսեաց. . .»: Ատենաբանական հիացում կամ զարմացում, այսինքն կարգ մը պարագաներու, կարգ մը տեսարաններու հանդէպ կրայոյզ վիճակ. «Կը հասկնամք». . .: «Ի՞նչ կը տեսնեմ» ևն. ևն: Զեւաւոր ընդլայնումի թանկագին ազդիւր մը կայստուգաբանական կամ արամաբանական վերլուծումին մէջ ընթացիկ բառերու, ժողովրդական և աստուածաբանական եզրերու, որոնք այնքան լեցուն են պատկերներով եւ մարդկային փիլիսոփայութեամբ: Սովորութիւնը զանոնք մաշեցուցած է. պէտք է բարձրանալ անոնց ծագումին, յաճախ հանճարային: Բային վերլուծումը իր նորածին վիճակին մէջ՝ կը վերանորոգէ անոր կենսունակութիւնը. անոր կը վերադարձնէ իր բնական շրջապատը, և բոլոր իր կապերը: Մեծ ազդիւր մըն է ան: Այս կերպով, ցուցադրութեան կամ արտայայտութեան կարգին մէջ, իրերուն կշիռքը կախում ունի բառերուն կշիռքէն. ինչպէս՝ ջատինքեան՝ բառերուն կշիռքը կախում ունի իրերուն կշիռքէն:

ՍԵՐԹԻԼԱՆԺ

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

Արծաթում եմ իր մազերը սաթէ,
Եւ հեղ աչեքի քարթիչներն ուրախ.
Կարծես թէ լուսնից շիթեր եմ կաթիլ
Ու մազերն ամբողջ, արեւ լուսաւող:

Սակայն մազերի արծաթէ ծալից
Եւ մութ աչեքի խղաղութեամ մէջ
Վարդերն եմ ժպտում իր ուրախ կեանքի,
Ինչպէս այս գարնան արեգակն անցէ:

ԱՂԱԽՆԻ

ԲԱՆԱԾՏԵՂՄԱԿԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԵՐԴՈՒՄԸ

Ինչպէս Արաքսը ըսկիզբ է առնում
 Հայկական Պարի բիւրեղ գազաբից,
 Խորունկ ձորերով անգուսպ յորձանում,
 Անառաւ, նման ամպերի կաթի, —

Այնպէս ծնում էս, երգ իմ հայրենի,
 Հայ ժողովրդի արտի սարերի
 Մուրբ աղբիւրներից հազարափնանի,
 Անապակ ինչպէս ծնունդ արելի:

Քո ակունքներում — եւ ճիւղ, եւ խորունկ
 Արագցունել են էւ դարեր բազում,
 Եւ հայոց վեժի թխալերը ցատում
 Եւ սերունդների յոյսերը աստղուն:

Հայ երգ, չես հասնի, ինչպէս Մասիսի
 Ջիւղ, ամպանման ձիւնը չի հասնում,
 Հայ երգ, չես մեռնի, ինչպէս Արաքսի
 Ակունքի ջուրը բնաւ չի մեռնում:

Դու անվախճան ես, ինչպէս երկնի
 Կապոյտն անսահման փութած լեռներից,
 Քո զով անհառում իջնում ենք ծունկի,
 Գարունիդ համար ազօթում լըռին:

ԱՇՈՏ ԳՐԱՇԻ

Հեռեւեալ տալը, որ Վենեսիկեան հրատարակութեան մէջ բերի է, կ'արտագրենք մեր թ. 1193 Դանձկիրէն, ուր լման ձեւով կը գտնուի երկիցս, ԺԲ. եւ ԺԷ. բուսամարմնեալուն տակ:

ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Նործադիկ պայծառ ցուցաւ
այսաւր ի նոր գերեզմանէն:
Երփնազարդ հոգւոցն տունկը
կանաչացան կենդանութեամբն:
Բենական լուսոյ սաղարթը
ի հոգեւոր զարունս⁽¹⁾ փըթթեալը:
Սիրով մեռեալն վասըն մեր
յարոյց ընդ իւր զանկեալ քնութիւնս:
Երեւցաւ⁽²⁾ լոյս յարութեանն
ի խաւարի ստուերաց մահու:
Սաւառնացեալ սերովբէին
նըստէր փայլմամբ վերայ վիմին:
Ի ծայն քաղցրիկ փողէր. կանանցն
յարեաւ խաչեալն Յիսուս Աստուած:

Փ Ո խ է ⁽³⁾

եկայք տեսէք ըզգերեզմանն
յաստուածային մարմնոյն ունայն⁽⁴⁾:
Բաշխէ պարգեւս որդւոց մարդկան
մահկանացուաց կենդանութեան⁽⁵⁾:
Աւար առեալ ել ի քարծուս
զմարդիկ դասեաց ընդ զըւարթունս:
Նա զըրժոխոց դրունս խորտակեաց
եւ զԲելիար դատապարտեաց:
Ստացաւ զԱդամ անդրէն ի կեանս
յադնական տարեալ⁽⁶⁾ ի փառս:

Հրատ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

(1) Այսպէս երկու օրինակներուն մէջ ալ: Տպ. զարման:

(2) Այսպէս երկուքին մէջ եւս: Տպ. երեւեալ:

(3) Կարմրագիր, ըստ թ. ԺԲ. օրինակին, միւսը միայն կը շարունակէ:

(4) Տպագիրը հաս կը վերջանայ:

(5) Թիւ ԺԷ. աւելի՝ կենդանակամ:

(6) ԺԷ. տեղն:

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ.

ԵՐԵՔ ՍԻՆԵՐԸ

Ֆակէին մէջ տպաւորապաշտ մը տեսնելու ձգտում մը կայ յաճախ. Եւ եթէ կարելի ըլլայ գտնել քանի մը պատճառաբանութիւն արդարացումի նմանակ մը տալու համար այս հաստատուին, դարձեալ ճշմարտութենէն բաւական հեռու կը մնայ, ամէն ըսելու համար, սխալ:

Կը կարդա՞ք, արդարեա, René Doumic-ի վրայ յօդուածի մը մէջ, հետեւեալ նախադասութիւնները. «... երգիծախօսը, որ ամուր հիմն ունի, կը դադրի, որքան ալ երգիծող ըլլայ, ըլլալէ պարզ տպաւորապաշտ մը, կը դադրի տպաւորութիւն մը ունենալու մէջ սահմանափակուելէ և տեղեկանալու համար զայն վերլուծելէ. կ'ըլլայ և կը յայտնուի, թիրեւս ակամայ, թիրեւս առանց նշմարելու, արուեստի տեսարան մը, և բառին բովանդակ առումով՝ քննադատ մը»: Մարդ կը դադրի ուրիշ «պարզ տպաւորապաշտ» մը ըլլալէ դառնալու համար ճշմարիտ «քննադատ» մը, այն վարկեանին երբ ունենայ արուեստի տեսարանութիւն մը, երբ զայն կը կիրարկէ. Եւ, մի քիչ անցին, Ֆակէն վերստին կուգայ այդ գաղափարին և կը պնդէ՝ «Կատարեալ քննադատ մըն է պր. Doumic, ... որուն ծանօթ, ընտանի եւ արուեստին օրէնքները»:

Ինչ որ շատ յաճախ կը խաբէ անուշադիր ընթերցողը, այն է թէ գրական տեսութիւն ունենալով հանգիստ, Ֆակէն երբեք, չսփռել զայն. Տեսաւ մը նազանքով, գիտական, կը սիրէ սքօլել իր գատուներուն պատճառները, չափանիւր՝ իր գատողութիւններուն, իր ընթացքին կանոնները, նոտ տարբեր, ասոր մէջ, Պրիւնթիերէն, եթէ չ'արհամարհել ունենալ սկզբունքներ, անհաճոյ է իրեն զանոնք ցուցադրել:

Եւ զիսկ՝ առանց ուղեւոր որ զիսման այլ: Իմաստագիտութենէ այս բնաբանական խելքը

հաղուագիւտ կը դարձնէ, իր երկին մէջ. և ցրուած, տեսական նկատողութիւններ: Մարդ միշտ կը գտնուի ներկայութեան քննադատական հետախուզութեան ըստացած արգիւնքներու. բայց, ազնիւ ճաշակի ամօթխածութեամբ մը, քննադատը երբեք չի հրաւիրեր մեզ իւր աշխատանքը: Առաւելել կարելի է հոն նետել, ժամանակ առ ժամանակ, և գաղուակ, խուսափուկ ակնարկ մը: Ֆակէն, եթէ կ'ուզէք, խանութպան մըն է պարկեշտօրէն պատին ընող յաճախուած իր վաճառատան, բայց կը մերժէ Ձեզ մտնել իր խանութին ետեւ. Հաղուագիւտ կերպով տարագրուած, ցրուած այս վարդապետութիւնը, զոր քընդադատը կը կիրարկէ ճնադգօրէն կտրծես, փորձենք քակել, և ներկայացնել անոր մէկ ուրուագիծը: Բարոյագէտին երկերը մեզի պիտի ծառայեն այնքան որքան քննադատիններ:

«Բարոյականին հրամայումը օրին վերջին գլուխին մէջ մեր հեղինակը կը փնտռէ մարդկային գործունէութեան մեծ գրքդապառճառները զորս կ'անուանէ «հրամայականներ», և կը գտնէ երեք հաւ. Բարին, ճշմարիտ և Գեղեցիկին: Գեղեցիկին հրամայականը կը ներկայանայ երկու կերպարանքով՝ «Մղու» տգեղութիւն չընելու, մղու գեղեցիկութիւն ստեղծելու» Այս վերջին կերպարանքով, միակ չահեկանը՝ մեզի համար, Գեղեցիկին հրամայականը կը գործադրէ իր ազդեցութիւնը միայն փոքրամասնութեան մը, արուեստագէտներուն վրայ. և առնուազազայն հրամայականն է երեքէն: Այս հրամայականներէն իւրաքանչիւրը յարաբերութեան մէջ կը գտնուի միւս երկուքին հետ: Գեղեցիկին և Բարին հրամայականներուն յարաբերութիւնը կը ներառէ յաւիտեական վեճը Արուեստին և Բարոյականին: Գեղեցիկին և ճշմարիտին յարաբերութիւնը կը ներառէ արուեստին մէջ իրականութեան մեծ հարցը՝ իրապաշտ արուեստին հարցը:

Արուեստին և Բարոյականին յարաբերութեան վրայ Ֆակէն սապէս կը տրամաբանէ՝ «Երբ արուեստագէտը առաջնորդուած է՝ բարոյական մտածումով մը, վստահ է ձախողելու իբր արուեստագէտ: Ապացուցանելու մտահոգութիւնը կը պաշտօնէ իր երեւակայութիւնը... Բարոյական ճշմար-

տուութիւն մը ի լոյս ածելու ծրագրով յղա-
ցւած արուեստի գործը ձգտուն բան մը
ունի միշտ, նաեւ՝ բան մը տօնոյն... պատ-
ճառը, կործնում, անոր խառնածին ըլլալն
է, հետեւաբար, միութիւն չունենալը: Ան
չէ՛ ըստ բաւականին լրիւ արուեստի հրկ մը
որպէսզի մեր գեղագիտական կարողութիւն-
ները անոր կիրարկուին, ոչ ալ ըստ բաւա-
կանին ամրողը պէտք աս՝ որպէսզի մեր կա-
րողութիւնները և երեսխայական մեր բարի
կամեցողութիւնը անոր կողմնակցին: Ա-
սիկա ըսել է՞ որ ո՛չ մէկ գրական յարաբե-
րութիւն կայ արուեստին և բարոյականին
միջև: Ո՛չ, և հիշու պատճառով: Առաջինը՝
Ֆոսկէն այսպէս կը պարզէ, նոյն ուսումնա-
սիրութեան մէջ՝ և իրուեստի գործէն մենք
կ'ուզենք որ բարոյական ճշմարտութիւնը,
եթէ կայ, գուրու գայ ինքնաբերաբար, ա-
ռանց հեղինակին կամքին: Մանաւանդ մենք
կ'ուզենք զայն գուրու բերել մենք իսկ: Եւ
երկրորդը այսպէս կը նշէ Ֆոսկէն այլուր՝
«Փեղեցիկը կը բարձրացնէ մարդիկը տն-
չահախնդիր զգացումի մը, միակը որ ան-
շահախնդիր ըլլայ: Հսկայական է այս, վառն
զի կը նշանակէ արմատախիւղ մարդը իր
սովորական բնութենէն: Անուզողակի այս
կերպով, Փեղեցիկը, որ ոչինչ կ'ուսուցա-
նէ, հսկայ կարողութեամբ բարոյականու-
թեան ազդակ կը դառնայ: Իրեն սովորա-
կան պայծառութեամբ, Ֆոսկէն կը պարզէ
այսպէս տեսութիւններ այնքան ճիշտ որ
իրաւ ճշմարտութեան երեւոյթ կ'առնեն: Եւ
իրուեստին և ճշմարտութեան յարաբերու-
թեան վրայ տարազածներն ալ նուազ պայ-
ծառ և նուազ ճիշտ չեն:

Իրականութիւնը յատկան իսկ է որուն
վրայ կ'աշխատի արուեստագէտը՝ գծագրիչ,
նկարիչ, քանդակագործ: Եւ նմանապէս
բանաստեղծը, նորաժիպագիրը, վիպագի-
րը՝ նկարագրներուն և բարքերու ճշմար-
տութիւնը արուեստագէտին նպատակն ու
մօտեն է: Բայց ճշմարտութիւն և իրակա-
նութիւն, ո՛րքան ալ ուժեղ ըլլան, կը
կորսեցնեն իրենց իրաւունքները, հոն ուր
երեւակայութիւնը կը պահանջէ իրենինե-
րու: Որովհետեւ ճշմարտութիւն սէրն է ար-
ուեստին ուղղադնացութիւնը՝ անկասկած,
բայց արուեստագէտը պիտի չկրնար մոռ-
նալ, նուազատեսալու հարկադրանքին տակ,
թէ գերեւակայութիւնն անոր սքանչելիքն

է: Երբակացութիւնը պիտի կրնար հե-
տեւեալն ըլլալ՝ ճշմարտութիւնը շատ ա-
պահով առաջնորդ մըն է արուեստագէտին
համար, բայց որուն պէտք է գիտնալ հե-
տեւի ճանաչողութեամբ և քիչ մը հետեւէն:

Արուեստին այս ճշմարտութեան, —
զոր մարդ կը գնահատէ երկին՝ կեանքին
հետ ներկայացուցած նմանողութեան աս-
տիճանով —, գոյութեան լրիւ համոզուած
ըլլալու համար, ճշգրիտ ի՞նչ չափանիշ
կրնանք ունենալ: Չափանիշ մը կայ զոր
Ֆոսկէն սապէս կը տարազէ՝ «Ո՞ր չափա-
նիշին համաձայն կրնանք դատել անձնա-
ւորութեան մը ճշմարտութիւնը: Անով որ
գիտեցիք և տեսաք ձեր շուրջը: Անկաս-
կած, ասիկա գիտողութեան պղտիկ դաշտ
մըն է և ինչ որ քաղեցիք այն տեղէն է,
հետեւաբար, այդպէս խօսելու համար, շատ
խեղճ չափանիշ մը: Սակայն ուրիշ միջոց
չեմ գիտեր ճշմարտութիւնը դատելու: Եւ
նկարագրի մը ճշմարտութիւնը մեր շուրջը
գիտածով դատելու քննադատին խորհուրդը
կրնայ թուիլ ոչ միայն նեղ. այլ նոյն իսկ
քիչ ապահով, և երբեք բաւական վատ:
Գրեթէ միշտ վտանգի տակն ենք չափա-
զանցուած գտնելու արուեստի երկերը, և
անհամեմատ անոնց միզի մատուցած կեան-
քին պատկերը: Ո՞վ տեսաւ Համլէթը կամ
անոր նմանող մէկը, Ո՞վ, Բոլիւօքը, կամ
ո՞վ՝ Ալեքսիսը: Անպարտելիօրէն փոր-
ձուած պիտի չըլլանք, գիտողութեան մի-
զի ընձեռած չափանիշով, անճշմարտանմա-
նութեամբ մեղադրելու այն ամէն բանը որ
մեզ կ'անցնի, և ինչ որ ճիշտ կուտայ եր-
կին իր քանդակը և ուժը, ինչ որ զինք կը
գարձնէ անզուգական, գլուխ-գործոց:

— Կրնայ ըլլալ՝

— Աւելի լաւ չէ՞, հետեւաբար, հրա-
ժարիլ այս վտանգաւոր բաղդատութենէն,
որքան ալ հրապուրիչ ըլլայ, և անոր տեղ
դնել ուրիշ բան:

— Ի՞նչ, տակաւին

Նայա — և այս՝ խորհուրդ մըն է նորէն
Ֆոսկէն, բայց նայորդէն աւելի լաւ և ա-
նոր հակառակը գրեթէ, — Նայա, նայինք
մեր իսկ մէջը. «Բոլոր առաքելութիւն-
ներու և ապականութիւններու սերմերը ու-
րոնք մեր մէջն են, մեզի կը թոյլատրեն
դատել ինչ որ կայ իրականութեան տեղի-
ծաքանութեան (fiction) մէջ: Ստեղծաբա-

նույնիսկ մը, մեզմէ ժամ մըն է միշտ որ, հեղինակին ձեռքերուն մէջ, կը դառնայ անձնաւորութիւն, ուրիշ մաս մը մեզմէ որ կը դառնայ ուրիշ անձնաւորութիւն, և այսպէս շարունակաբար, և տակաւին աւելի յաճախ մենք մեր վրայ վերադառնալով կը գտնենք քիչ մը, գիտենք մենք մեզ, աւելի լաւ է մեր շուրջը նայելէն, հասկնալու համար անձնաւորութեան մը կամ վիճակի մը ճշմարտութիւնը: Ո՛չ Աւստրիան, ո՛չ Բոլիւշեքիներ, ո՛չ Համլէթներն ենք, հասկնալի է: Բայց բոլորս կը կրենք մեր մէջ ամբողջական ձեւը մարդկային վիճակին: Բոլորս ալ զգալու ու վիճակի ենք, և քննադատն աւելի՛ քան ուրիշներ, ճշմարտութիւնը բացառիկ նկարագրի մը:

Եւ յետոյ, — և ստիկա թերեւ աւելի լաւ է գիտ — լքենք միանգամ ընդ միշտ սա հնամենի նախապաշարութեամբ ճշմարտանմանութեան, և կ'ապինք մեր ակնարկները արուեստին ճշմարտութեան և իրականութեան, որոնք տարբեր են հասարակ ճշմարտութենէն և իրականութենէն: Աւելի է հանճարին յատուկ բանն է ներկայացնել, հիացած մեր աչքերուն, կենդանի և գերնական աշխարհ մը, գիտնանք զայն հասկնալ իր բարձրագոյն ճշմարտութեանը մէջ, որուն քով ամենորեակ «ճշմարտութիւնը» չափ տոգոյն, չափ տափակ կը մնայ: Չտաքնապինք բազդատելու մեր շուրջը մեր տեսածներուն, արտակարգ երեւոյթով նշման արարք մը, զոր օտակայն հեղինակը գիտցեր է մեզի ներկայացնել: Իրպէս հարկադրաբար արտագրուելիք, ծայրագոյն և պատճառաւոր արդիւնք չափ մը ընդունելի նախընթացներու:

Ըստ Ֆակէին, ասոնք են Գեղեցիկին յարաբերութիւնները միւս երկու հրամայականներուն հետ:

Հիմա ի՞նչելով այս ընդհանուր նկատողութիւններէն՝ արուեստին հետ աւելի մօտէն կապ ունեցող ուրիշներուն, պիտի հանդիպինք արուեստներու դասաւորման սոսաթեան, զոր հեղինակը կը պարզէ իր *Drame Ancien*, *Drame Moderne*-ին մէջ:

Գեղեցիկին հրամայականը կ'իշխէ բոլոր արուեստագէտներուն վրայ: Բայց արուեստները կը տարբերին իրարմէ: Երկու սոսաթէտով կարելի է նկատի առնել այս տարբերութիւնները, և ստանալ արուեստներու երկու դասաւորում:

Արուեստներու գործադրումին փոսա-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԱՒԱԳ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԿՐԱԿԱՆ. — Բարձր Հայոց Դաւանդիկ — Կամախ — գաւառին մէջ, Սիւպուհ լեռան ստորոտը, Կառնի փոքրիկ գիւղին մօտ, կը գտնուէր Աւագ վանքը, որ կը կոչուէր Նաեւ Ա. Թաղեոս Առաքելոյ Վանք, կամ Ա. Լուսաւորչի Անապատ, և Սիւպուհ լեռան բոլոր ուխտատեղիներուն աւագագոյնն էր: Մինաստանը ունէր բարձր պարիսպ, ընդարձակ չրջագիծով, և հարիւրէ աւելի սենեակներ ուխտաւորներու համար. — Երուանդ եպոս. Դարանաղեաց Դաւառը, Սիւն, 1927, էջ 213:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ըստ աւանդութեան այս վանքը հիմնած է Ս. Թաղեոս Առաքելով 35 թուին: Հետագային Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նորոգած է զայն: Վանքը ունէր եկեղեցիներ, յանուս Ս, Աստուածածնի, Ս.

կէտէն, կը նշմարենք երեք խումբ՝ գծագրութեան արուեստները, որոնք Գեղեցիկութիւնը ձեւերով կը յայտնեն աչքերուն, խօսքի արուեստները, որոնք բառերով կը յայտնեն Գեղեցիկը մտքին: Կրակաւ արուեստները որոնք կ'արտայայտեն Գեղեցիկը շարժումներով:

Այս խումբերէն, իւրաքանչիւրն իր յատուկ կայուն ձեւ ունենալով հանգեցած, բացարձակ կերպով սահմանագծուած չեն: Կրնան պատահիլ ոտնահարումներ և թափանցումներ: Բայց այս ոտնահարումները յանձնարարիկ չեն ընդհանրապէս: Որովհետեւ երբ ինքրիշները իմաստաբար կ'ուզեն ըլլալ կամ բանաստեղծները՝ նկարիչ, ինչպէս երբ երաժիշտները կը յաւակնին դադարաւոր յայտնել, բոլորն ալ կը դառնան պաղ: Որովհետեւ տոնքը դժգոհութեամբ կը կորսնցնեն իրենց յատուկ տարրագիտները, առանց փոխաբանելու ստանալու իրենց չգերաբերող մ'է մէկ յատկութիւն:

ԱՄՓՈՓՈՅՑ

ՊԱՐԳԵՆ. ՏԵՂ ԹՈՎԱՆՆԵՍԵԱՆ

(Շարունակելի՛ք)

Կարապետի և Ս. Առաքելոց. — Սիւրմէ-
եան, Ա. էջ 79:

Այստեղ իր ուսումը ստացած է Մով-
սէս Վրդ. Երզնկացի ժԳ. դարուն (Հայպ.
էջ 508):

Աւագ վանքի վանահայրերէն կրնանք
յիշել հետեւեալները.

1. — Սեփանոս Առաքնորդ, 1227. —
Պոստրեան, Հայ Հանր. էջ 317:

2. — Թալեոս Առաքնորդ, 1273. —
Նոյն, անդ:

3. — Հայր Կիրակոս Առաքնորդ, 1366
— 72. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 532:

4. — Գեորգ Վրդ. Երզնկացի, 1383-էն
առաջ վախճանած. — Նոյն, էջ 533: Ուր-
մէեան, Ա. էջ 79:

5. — Գեորգ Վրդ. Գարանդեցի, 1409.
— Հանդ. Ամս. 1948, էջ 533:

6. — Մարտիրոս Վարդապետ, 1439. —
Տաշեան, էջ 49:

7. — Յովնանէս Եպիսկոպոս, 1463-
94. — Իր առաջնորդութեան ժամանակ
Յովնանէս Վրդ. Համէլեցի քաջ հոգսորդ
հոն կը դասախօսէր աշակերտներու մեծ
խումբի մը, և Համալսարանի մը վերածն-
ւոյժ Աւագ վանքը, ինչպէս կը յիշատակա-
գրէ Մելիքաձազցի Ստեփանոս գրիչ, 1464
թուին: — Հանդ. Ամս. 1892, էջ 116: Ա-
րարատ, 1913, էջ 600-604: Հանդ. Ամս.
1937, էջ 576: Հասկ, 1941, էջ 23:

Աւագ վանքին մեծ ծառայութիւններ
մատուցած է Մաղաքիա Վրդ. Դերջանցի,
1521-30 թուականներուն, շինութիւններ
կատարելով և կրօնաւորները տուրքերէ
ազատելով: Ունեցած է աշակերտներ, ու-
րոնցմէ կը յիշէ Տէր Կարապետը, Տէր Մես-
րոպը, Տէր Եղիան, Տէր Սարգիսը և Տէր
Թադէոսը, և որոնց կը դասախօսէր սաղ-
մոսի վրայ (Հանդ. Ամս. 1948, էջ 540):
Ան աշուսաւորչին և Աւագ վանացն մէկ
մէկ գրական շինք և այնքան զարմանալի
արուեստի քանդակի, որ տեսողքն կու
աքանչանան (Գր. Դար. էջ 339):

Գրիգոր Դորանադեցի Աւագ վանքի
նշանաւոր վարդապետներէն եւ եպիսկո-
պոսներէն կը յիշէ քանի մը անձեր, որոնք
կ'ապրէին ժՁ. դարու վերջերը, ինչպէս,
Վարդան Եպիսկոպոս, Յակոբ Վրդ. Ճգնիկ,
Հայրապետ Վրդ. Տիւրիկցի և Վրթանէս
վարդապետ:

Ան, Սեպուհ լերան սրբազայրերը գո-
վելու առթիւ, այս վանքն ալ կը պանծա-
ցնէ մի քանի տողով. «Եւ ապա գերա-
հռչակ սրբազան օուրս աթոռքն հայրապե-
տաց և դասաւորներն վարդապետաց» Աւագ
վանքն, որ չորեքօրստան զլիտով մեծ խոր-
հըրդով օրինակ ունի Աւագ վանք կոչելն,
զոր գրիչն՝ ձանձրութիւն է մեզ գրելոյ և
լսողաց տաղտկութիւնն (էջ 512):

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Աւագ վանքի մէջ
մշակութային կեանք մը ծաղկած կ'երեւի
ԺԳ. դարու սկիզբէն մինչև ԺՁ. դարու
կէսը: Այդ միջոցին ապրող գրիչներէն և
ընդօրինակուած գիրքերէն մեզի ծանօթ են
հետեւեալները.

Ա. — Ստեփանոս Գրիչ, որ 1201ին օ-
րինակած է Աւետարան մը, երկաթագիր և
նկարադար, մաքաղութի վրայ, որուն ըս-
տացոյն է եղած Ստեփանոս եղբայր Կոս-
տանդին. — Զօպանեան, Ros. II. էջ 324:

Բ. — Յովնանէս Գրիչ, 1201ին օրի-
նակած է Աւետարան մը, որուն ծաղկողն է
Սարգիս, իսկ ստացողը Ղազար վարդա-
պետ. — Հանդ. Ամս. 1924, 248 թ. 13:

Գ. — Կարապետ Գրիչ, 1227ին օրի-
նակած է Հարանց Վարդ, կամ Յայնաւոր
մը, յոյժ մեծադիր, բոլորազիր, թղթեայ,
Տուրք անուն փրօնիկին փափաքով, և աշ-
խատակցութեամբ Ղազար վարդապետի և
անոր եղբոր Աստուածատուրի. — Մարա-
տեանց, Գեղարքունի, էջ 407: Հանդ. Ամս.
1948, էջ 530-1:

Դ. — Ստեփանոս Կրօնաւոր, Գրիչ,
1366-72, օրինակած է

1. — Նարեկ, 1366ին. — Կար. Թ.
1514:

2. — Սայի եւ Թուրք Պաւլոսի, 13-
71ին. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 532:

3. — Աւետարան, 1372ին, իր հղբօր
Ներսէսի խնդրանքով. — Հանդ. Ամս. 19-
26, էջ 44-45:

Ե. — Գրիգոր Սարկաւազ, Գրիչ, 1373
-1405: Աշակերտ Յովնանէս Որոտնեցիի,
որուն հրամանով օրինակած է,

1. — Աւետարան, 1373ին. — Թ. Աղ-
բար, Բ. էջ 325-7:

2. — Խաղաքի, 1405ին. — Կար. Թ.
661:

Ձ. — Արիստակէս Սեբաստացի, Գրիչ,

1383-1412, աշակերտ Դեորդ Բարուների (✱ 1383 էն առաջ). օրինական է,

1. — Մանրուսմունք, 1383 էն առաջ, Աւետիք կրօնաւորի խնդրանքով. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 532-3:

2. — Աւեսարան մը նորոգած է 1383ին, պակասները գրելով և կազմելով. — Սիրմ. Ա. էջ 79:

3. — Ոսկեփորիկ Դր. Տաթեւացւոյ, օրինական է 1412ին. — Նօտարք, էջ 40:

4. — Պոռփիւրի Ներածութեանց վերլուծութիւն Դր. Տաթեւացւոյ, օրինական է 1412ին. — Կար. Թ. 1804:

է. — Հազար կրօնաւոր, Գրիչ, 1409ին օրինական է ձառնիւր մը. — Միւր. էջ 110:

Ը. — Աւետիք կրօնաւոր, 1411ին օրինական է Մեկնութիւն Մաթթի, Ս. Թ. Թ. 1223. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 533:

Թ. — Խաչատուր կրօնաւոր, Գրիչ, 1418ին օրինական է Հարանց վարձ մը, Յովհաննէս սարկաւազի համար. — Սթան. Թատլ. ԺԼ.:

ժ. — Մարգարէ Գրիչ, 1432ին օրինական է Աւեսարան մը, Ս. Թ. Թ. 1918. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 533:

ժԱ. — Սիմոն Արեղայ, Գրիչ, որդի Պօղոսի, 1439ին օրինական է Յայմաւուրձ մը, Մովսէս քահանայի համար. — Տաշ. Թ. 7:

ԺԲ. — Քաթիմ Նաղաշ, 1439ին ծագական կարած է Սիմոն արեղայի օրինական Յայմաւուրձը. — Տաշ. Թ. 7:

ԺԳ. — Ստեփանոս Գրիչ Զմկածազցի, 1463-4, որդի ասորի Կարէլի, աշակերտ Յովհաննէս վարդապետի, օրինական է

1. — Առ Որտ Նազիրանկացւոյ և Գիրք Պարպումանց Կիւրդի, 1463ին. — Կար. Թ. 91:

2. — Հաւաքածու, 1464ին. — Հանդ. Ամս. 1842, էջ 114-6, Ն. Մառ. Հայկ. Զեռ. Ճեմարանի Արեւ. Լեզ. Ի Պետերբուրգ, Թ. 6:

3. — Յաղապս Նրկնային Քահանայապետութեանց Դ. Արիստագաւացւոյ, 1464ին. — Կար. Թ. 65: Արարատ 1913, էջ 603:

4. — Դիւք Սահմանաց Դաւթի, Կար. Թ. 1782: Մանանդեան, Յուն. Դպրոց, էջ 281:

ԺԴ. — Գրիգոր Կաֆայեցի, Գրիչ և

Մաղկող, 1464-9, Ստեփանոս Գրիչ օրինական Արիստագաւացւոյ գիրքը ծագած է 1464ին. — Արարատ, 1913, էջ 601: Եւ օրինական է Շարական մը, 1469ին, որուն ստացողն է եղած Արահամ վարդապետ. — Հայ Հանր. էջ 318:

ԺԵ. — Տէր Մատթէոս Սեբաստացի, Կազմող, 1464ին կազմած է Արիստագաւացւոյ վերջին եւ վերջը. — Արարատ, 1913, էջ 602:

ԺԶ. — Աւետիք Գրիչ, 1471ին օրինական է Գիրք Ձեռնադրութեան եւ Հիմնարկութեան, Ի վայելումն Տէր Սարգիս Արքեպիսկոպոսի. Ս. Թ. Թ. 1286. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 534:

ԺԷ. — Ասաքել Արեղայ, Գրիչ, 1481-8, օրինական է

1. — Շարական, 1481ին. — Հայ Հանր. էջ 318:

2. — Գոնձարան, 1481ին. — Նոյն, աւել. Զմառ. Թ. Ագար, Բ. էջ 308:

3. — Շարական, 1483ին. — Հայ Հանր. էջ 318:

4. — Աւեսարան, 1484ին. — Թ. Աղար, Բ. էջ 302:

5. — Շարակնոց, 1488ին. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 534:

ԺԸ. — Գրիգոր Արեղայ, Գրիչ, աշակերտ Աւետիք վարդապետի, 1494ին օրինական է Աւեսարան մը. — Հասկ, 1941, էջ 22-3:

ԺԹ. — Հայրապետ Վարդապետ, Գրիչ, 1496ին օրինական է Շարական մը, Յովհաննէս վարդապետի հետ. — Կար. Թ. 1585:

Ի. — Յովհաննէս Եպիսկոպոս, Գրիչ, 1496-1512, աշակերտ Տէր Ներսէսի, նաեւ Աւետիք վարդապետի(?), օրինական է,

1. — Շարական, 1496ին, Երբ դեռ վարդապետ էր, Հայրապետ վարդապետի հետ. — Կար. Թ. 1585:

2. — Շարակնոց, 1512ին. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 553:

3. — Խազկիւրճ + Քահանայարաւ մը. — Կար. Թ. 663:

ԻԱ. — Խաչատուր Գրիչ, 1530ին օրինական է Մանրուսմունք մը, Ս. Թ. Թ. 1685. — Հանդ. Ամս. 1948, էջ 553:

Ն. Վ. ՄՈՎԱԿԱՆ

ԼԵՋՈՒՆԳԻՏԵԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԸ^(*)

Այժմ թուենք այն բարբառներն ու ենթաբարբառները, որոնք ընկնում են յիշեալ երեք ճիւղերի տակ:

Ա. ում ճիւղ

Այս ճիւղը ունի 7 բարբառ.

1. Երեւանի բարբառ. — Խօսւում է Երեւան քաղաքի և նրա շրջակայ գաւառների մէջ, յատկապէս Երեւանի, Էջմիածնի և Նոր Բայազէդի գաւառները: Հարաւից տարածւում է մինչև Թաւրիզ՝ Ատրպատականի մայրաքաղաքը, արեւմուտքից Կաղզուան, մէջն առնելով նաև Սուրմալուի գիւղերը՝ բացի Իփլիլի շրջանից, որ Խոյի գաղթականութիւն է. հարաւ-արեւմուտքից մտնում է Տաճկահայաստան և հասնում մինչև Բայազիզ - հիւսիսային և հարաւային կողմերից շփւում է Կարնոյ և Ղարաբաղի բարբառների հետ, որոնք իր այս երկու սահմաններն են զծռում: Հիւսիսային կողմից ձեւացնում է մի առանձին կղզեակ Բորչալուի գաւառում (Շուլաւեր, Ծամշաղին, Լոսի և շրջակաները), իսկ Թիֆլիսի Հաւլարար թաղը թէև Երեւանի գաղութ է, բայց այժմ խօսւում է Թիֆլիսի բարբառով:

Բարբառիս հիմնական կենտրոններն են Երեւան, Նորք, Քանաքեռ, Վաղարշապատ, Օշական և Սլշտարակ: Ունի երեք ենթաբարբառ, որոնք են Բայազիզ, Ասդ տապատ և Թաւրիզ: — Բայազիզի ենթաբարբառը պարունակում է Հին Բայազիզ քաղաքը Տաճկահայաստանում, Կաղզուան, Մակու (Պարսկահայաստանում) և Նոր Բայազիզ՝ Սիւննայ լճի եզրերը իր տասը գիւղերով, որոնք հին Բայազիզի գաղութն են: — Աստապատի ենթաբարբառը խօսւում է Հին Ջուղայի մօտ Աստապատ գիւղում և իր շրջականները. — Թաւրիզի ենթա-

բարբառը խօսւում է Ատրպատականի Թաւրիզ քաղաքի Ղալա թաղում, որ քաղաքի ընկնելն են:

Շատեր այս բարբառը կոչում են Արաբառան. բայց որովհետև Արաբատը շատ աւելի ընդարձակ է և պարունակում է նաև ուրիշ բարբառներ, ուստի, աւելի լաւ համարեցինք կոչել բարբառը իր կենտրոնի անունով:

Այս բարբառի յատկանիշը այն է որ թէ ձայնաբանական և թէ ձեւաբանական տեսակէտով ամէնից աւելի հաւատարիմ կերպով պահած է հին հայերէնի վիճակը: Ուստի և ամէնից լաւ ներկայացնում է արեւելիկ գրական լեզուն: Շեղումներ երեւում են ենթաբարբառներում: Հակառակ իր կարեւորութեան՝ այս բարբառը դեռ ուսումնասիրուած չէ. թէև կան քաղմթիւ գրուածքներ նոյն բարբառով, որոնց մէջ ամէնից ընդարձակը, հինն ու հարազատը Խաչատուր Իսրովեանի Վէրք Հայաստանին է, Քանաքեռի խօսուածքով:

2. Թիֆլիսի բարբառ. — Այս բարբառը այժմ խօսւում է միայն Թիֆլիս քաղաքի մէջ. բայց կարելի է կարծել որ նախապէս տարածուած լինէր Վրաստանի այլ մասերում: Եւ վրացիները տակաւ առ տակաւ գրաւից նրա սահմանները. այսօր էլ Թիֆլիսի բարբառը հետզհետեւ կորչելու վրայ է: Նուաճուելով մի կողմից վրացիներից ու ուղանդներից և միւս կողմից հայերէն գրական նկուղից:

Այս բարբառի յատկութիւնները հետեւեալներն են. թրթռուն քաղաձայնները նշուում են չիականաբար թրթռումով. խուլները արտասանւում են կոկորդի սեղմումով՝ նման վրացիների. բոլորձայնների մէջ աւելացել է և 'զ ձայնը որ յատուկ է վրացիներին. — ե ձայնը բառասկզբում դառնում է յի, վերջավանկում ի, ինչպէս յիս, յիփ, յիլլ, քիլ, գիլիթ. — ո գառնում է բառասկզբում լվու, վերջավանկում ու, ինչ. վուրփ, վուրթի, չուրս, գուրձ, փուր, նուր. — քաջառական հոգովը կաղաւում է հմէն մասնիկով. ինչպէս գրէմէն, տնէմէն, մահէմէն, յոգնակի ուղակակներ՝ իր, նիր, սեռականը էրոս, նէրու, ինչ. գիլիթ, նընգիլիլ, նընգիլիլէրու. — ապաւնիի մասնիկն է կու, որ յաճախ ձայնաւորի մօտ չի կրճատւում և մէ. քանի քայելի մօտ էլ

(*) Տարակալութիւն՝ մեծայնուց հեղինակի Պառմաթիւն Հայ Լեզուի գործէն (Ի. Կ. Կալա):

կազմում է կօ, ինչ. կուսիրիմ, կու առ-
նիրմ, կու ազատիրմ, կոծիրմ, կոնիրմ, կոսիրմ,

Այս բարբառով գրուած կան բազմա-
թիւ աշխատութիւններ, շատերը գրական
մեծ արժէքով, ինչպէս են Սայիաթ-Նո-
վայի տաղերը և Բարբառիս ուսումնասիրու-
թեանց մէջ լաւագոյնն է Տոմոն, գրամ.
սաւրմահն. արմ. յազըկա գոգ. Թիֆլիս.
Պետերբ. 1890:

3. Ղարաբաղի բարբառ. — Բոլոր հայ
բարբառների մէջ ամենամեծն ու ամենա-
աւարածուածն է. իր ստանմաները փուլում
են հիւսիսից մինչև հովկասի վերջին ծայ-
րերը, հարաւից մինչև Թաւրիզ, արեւելի-
քից մինչև կասպից ծովի եզերքները, ա-
րեւմուտքից Սևանայ լիճը և Երեւանի ու
կարնոյ բարբառների սահմանագիծը: Ղա-
րաբաղի բարբառը այս ստանմանից դուրս շատ
հեռու տեղեր էլ է գնացած. Փոքր Ասիա-
յում Զմիւռնիոյ և Այդընի մօտերը կայ մի
հին հայ գաղթականութիւն, ուր մի-երկու
դար առաջ Ղարաբաղից հեռանալով հաս-
տատուել է այս տեղերը: Թէն յիշեալ գաղ-
թականութիւնն մեծագոյն մասը յիտոյ տաճ-
կախօս է դարձել, բայց երկու տեղ՝ այն է
Բուրզուր և Էօզէմիշ գետ իրենց մայրենի
բարբառը անկորուստ պահում են: Կասպից
ծովի արեւելեան երեւից մինչև Թուրքես-
տան և Սիբերիա ցրուած հայ ցաղթական-
ներից շատերն էլ Ղարաբաղցի են:

Այսպէսով Ղարաբաղի բարբառի գրա-
ւած գլխաւոր տեղերը հետեւեալն են.
Շուշի, Դանձակ, Նուխի, Պազու, Գար-
բանդ, Շամախի գիւղերը, Աղստաֆա, Դի-
լիջան, Ղարաքիլիսա, Ղազախի գաւառը,
Բոյնիս-Ուաչէն, Գորիս, Զանգեզուր, Պարս-
կաստանի մէջ Ղարաբաղի ամբողջ գաւա-
ռը, Թաւրիզի հիւսիսային կողմը 42 վերստ
հեռու գտնուած Մուսժուլբար հայ գիւղը,
Թաւրիզի Լիւաւա թաղը՝ որ Մուսժուլբարի
և Ղարաբաղի գաղթականութիւնն է և Տաճ-
կաստանում էլ՝ Էօզէմիշ և Բուրզուր: Ղա-
րաբաղի բարբառի ենթաբարբառներն են
Ղարազաղ և Ղազախ:

Բարբառիս հիմնական մասի բնորոշ
գծերն են.

Զայնական մասը հարստացած է մի
քանի հնչիւններով, որոնք չկան գրաբա-
րում. այսպէս՝ ա, րէ, եօ, իւ, զյ, կյ:

էյ, իյ. — ա դառնում է յաճախ ա, ե. ինչ.
հանգ, լամ, պէն, տէրտակ, — է, ե դառ-
նում են ի. ինչպէս թիւ, իվիւ, տիրէվ,
ցիրէվ, տիւ գէգ. — ի դառնում է ե,
րէ. ինչ. քէթ, տա'րէ, յէ'խօէ, յգէ, հէ'պ,
մըն, սըբառ. — օ դառնում է եօ, ու.
ինչպէս չէօրք, կյէօզ, կյէօրծ, տո'րույ,
յէխտու, կո'տէմը. — վ ձայնից յետոյ
և բառակազմում րէ. ինչպէս թքա'վէր,
լընըն'վէր, վըէ'նը, վըէ'խաւ, վըէ'ա-
կըն. — ու դառնում է օ, իւ, եօ. ինչ-
պէս շօն, թօթ, թթօ, թօրք, ծիւզնը, ծիւ,
հիւր, հէօլ, էօրփաթ, կյլէօխ. — ոյ դառ-
նում է իւ. ինչպէս պիւն, բիւպիւ, կյա-
պիւտ. — վ դառնում է ալ. ինչպէս կալ,
ծալ, խրալէլ, աղալ, փըէ'ղալ. — բացի
որանցից բոլոր ձայնաւորները չեշտեց ա-
ռաջ կրճատուում են. ինչպէս բլըտա'րան,
ղա'շանք, բըլսպըլտօ'թուն, սօր. — բոլոր
թրթռուն պայթուցիկները դառնում են
խուլ և միայն ռնգականից յետոյ պահուում
են. ինչպէս պէ'րան, պէն, տէօնը, ճէ-
ղաց, պիւրթ, պըմբասէլ, պէ'մբակ, տըննգ.
— ի ձայնը բառակազմում որից առաջ փակ
վանկերում դառնում է վ. ինչպէս վըէզ,
վընտ, վըբ. — գրաբարի ն յանգը յաճախ
պահուում է. ինչպէս տէօնը, ծիւզնը,
մօկնը, նօնը, կաթնը, մանը, վըէնը,
սառնը. — Ֆ հնչումը մասն չէ բարբառիս
մէջ և հին հայերէնի նման գետ այստ է է
օտար բառերի ֆ ձայնը դառնում է փ.
ինչպէս փարթիկ, փամիլ, փաս, փայտօն,
փանթար. — հոլովման մէջ սեռականը՝ հա-
կառով Երեւանի բարբառին՝ ստանում է
յօգ. ինչպէս կրիքօ'րէն հարը, ճղացէն հիւ-
րը, բացառականը կազմում է ան, գոր-
ծիականը ալ մասնիկով. ինչպէս տէ'ղան,
տէ'ղալ. — անցեալ գերայր վերջանում
է ալ. ինչպէս սիրալ բմ, տարաք բմ, տեղ
տեղ կայ ապառնիի համար՝ սիրըլապըբմ,
սիրըլացուք բմ ձեւերը:

Ղարաբաղի բարբառով կայ հարուստ
գրականութիւն. ամէնից նշանաւորներն են
Տմբալաի Ռաշանի գրուածները՝ Ղարաբաղի
բարբառով և Ճուզուրեանի վէպերը Ղա-
զախի ենթաբարբառով: Բարբառի ուսում-
նասիրութեանց մէջ մեծագոյնն է Անառ-
եանի ֆննութիւն Ղարաբաղի Բարբառի.
Վաղարշապատ 1901:

(Մաբ.)

ՊՐՈՓ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

ԱԶԴ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՑ
«ՍԻՈՆ»Ի ՑԱՐԳԵԼԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց պատուոյ ընդհանուր գործակալութիւնը
ազնուաբար յանձն առած է Նիւ Եօքի Ս. իսկ Եկեղեցւոյ՝

Հոգեւոր Հովիւ

ՀՈԳ. Տ. ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

հետեւաբար կը խնդրուի Ամերիկայի ՍԻՈՆ-ի յարգելի բաժանորդներէն
որ իրենց հին եւ նոր բոլոր բաժնեգիրները վճարեն Հոգեւորն Հայրաւորին:

«ՍԻՈՆ»Ի Վարչութիւն

ՏՊԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴ

Մերոց Ցակոբեանց Տպարանի Ստրիոյ եւ Լիբանանի գործակալ նշա-
նակուած է Անթիլիասի Միաբաններէն՝

ՀՈԳ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱԲՂ. ԿԻԶԻՐԵԱՆ

որուն մօտ կը գտնուի կարեւոր քանակ մը մեր Տպարանի գիրքերէն:

Ստանալու համար կը խնդրուի դիմել Հոգեւորն Հօր յԱնթիլիաս:

Տեսուչ Տպարանի Ս. Ցակոբեանց

ՅԱԿՈԲ ՎՐԴ. ՎԱՐԿԱՆԵԱՆ

ՍԻՈՆ-Ի ԱԶԴ

Այսու կը ծանուցանենք Գահիրէի մեր յարգելի բաժանորդներուն քէ
Գահիրէի ՍԻՈՆ-ի գործակալ նշանակուած է՝

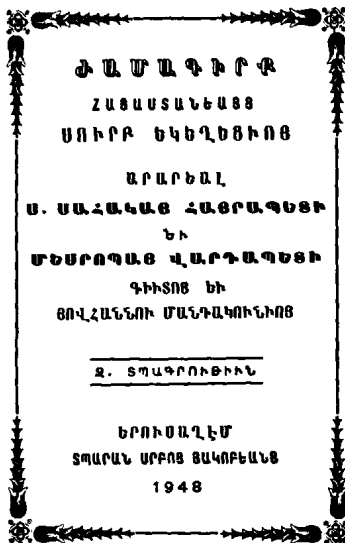
ՄԵՄ. ՏԻԱՐ ՄԱՍԻՍ ԶՈՒՐԻԿԵԱՆ

կը խնդրուի մեր բոլոր բաժանորդներէն իրեն ընել վճարումները:

Յարգանքով

«ՍԻՈՆ»Ի Վարչութիւն

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

Էջ՝ 672 Գին՝ 35 (լաթակազմ)
Պաղես. դահեկան

Հնգիր բուղթի վրայ եւ մախուր խաղաղութիւն !
(ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ)

ՄԱՍԼՈՑ ՏԱԿ Է

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
Դ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ե